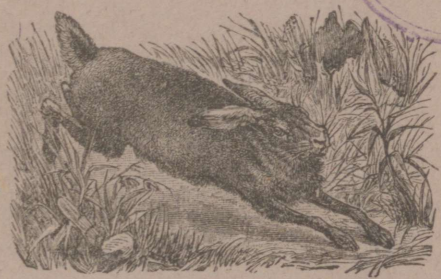

1-2911

Kodujäneste

kaswatus.

Bibliotheca
universitatis
Dorpatensis

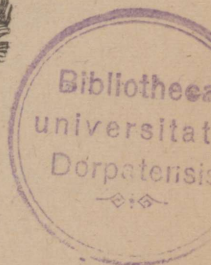

[D. L. Wöhrmann].

Kodujäneste

kaswatus

nende tõugudest, nuumamine, liha ja nahkade tar-
witamine ja haiguste rawitsemine jne.

Zartus

Hermann'i trüfikoja trüff ja firjastus.

Sisukord :

1. Gesfõna.
2. Üleüldine sissejuhatus.
3. Kodujäneste ajalooft ja ürgkoduft.
4. Kodujäneste tähtfufest.
5. Kodujäneste tõugudeft.
6. Kodujäneste elu-ruumid.
7. Kodujäneste toitmine.
8. Kodujäneste nuumamine.
9. Kodujäneste paaritamine ja figinimine.?
10. Nuum-kodujäneste tapmine ja naha walmiftus.
11. Kodujäneste haigused.
12. Kodujäneste liha tarwitamine.
13. Mõnesugufed märkufed ja õpetufed.

Gesjõna.

Enne Maailma-sõda leidis sagevasti ajalehis artikliti ja soowitusti kodujäneste pidamiseks meie rahwale, arti siin ja säääl juhatusi nende kaswatamises ja erutati põllumehi ülesse järeltegemiseks teistele haritud maadele, kus kodujäneste pidamine juba mõned sajad aastad suureks fissetuleku-hallitaks maale ja lihatoidu alaks rahwale on olnud.

Praegu jääb piim ja wõi piima-ühisuste-wõrgu läbi päew päewalt ifka vähemaks, sest nende kalliduse tõttu ei raatsita neid ka endisel rohkusel enam pruukida, siis on ju loomulik, et nende asemele miski teine aine peab astuma. Ja see oleks kõige kohasem kodujänese küpsis, mis maitsew ja mida mitmel teisendil walmistada ja lauale wõi asemale asendada wõib. Ta on maitsew ja tuleb koguni odaw maksma.

Et aga kodujäneste pidamine ja kaswatamine meil Gestis alles lapselingades käib, siis on hädasti soowitaw, et meie põllumehed, aednikud ja wäikse maalapi-pidajad selles asjas rohkem katseid ja proowisid hakkaks tegema, küll siis wiimaks, kui asi juba edeneb, selle tulu ja kasusaamine iga ühte isegi taga kihutab ja rohkem tegevusele sunnib.

Ka selleks otstarbeks saab see raamatki kokku-seadetud, et ta igale kodujäneste armastajatele hääd nõu ja tululikku juhatusi annaks, et igaüks oma ette-

wõttest ajakohast kasu ja selles tegewuse piiris asjalikku edu näeks.

Edaspidi, kui meil kodujänesete kaswatamises juba oma äranägemist ja rohkem wilumist on, siis loodame, et ta ka siin tenaks sissetuleku hallikaks saab, iseäranis meie wähemais majapidamistes, nagu see wäljamaal mitmel pool juba üleüldiselt on.

Esimesed sammud on meil selles juba astunud algust on mitmel pool juba tehtud ja lootuse järele laieneb sellest aruõamine igapäewaga ikka rohkem ja rohkem, nõnda et wiimaks kodujänes meile teisteks lambaks saab.

Seda joowib

Raamatu tootuseadja.

Üleüldine sissejuhatus.

Nagu iluasjaks ja lõbu-loomakeseks on senimaani mõnes kohas kodujäneest peetud; ühtegi rõhku ega mingisugust majanduslikku tähendust pole tema kasvatamise pääle pandud. Ta kuulub kõige hiljemate loomade hulka, keda inimene ajajooksul kodustanud on. Aga seda pole ta enam mitte igal pool. Et ta meil Gestis siiani peaaegu tundmata loomake on, oli tal selle vastu väljamaal juba ligi kolmesaja aasta eest kodulooma õigused. Muidugi teada, ei hakatud ka säälgi asjast kiirkätel kinni, ega edenenuid jäneeste kasvatuse hiigla sammul, sest see sündis kõik aegapidi ja pisihäwaal. Alles wiimase poole saja aasta jooksul on asi hiigla sammudega väljamaal edenema hakanud. Iseäranis Belgias ja Brantsuse prowintsidis, kus neid juba lugemata arwudel kasvatatakse. Brantsusemaa üksi tarwitab ühe aasta jooksul 85,000,000 kodujäneest. Kodujäneese liha ei ole sääl mitte ainult harilikuks toiduaineks, waid koguni maiusasjaks.

Belgia linnades üüratakse korterid ühes aiakestega wälja milledes kodujäneesed elawad. Üürile-wõtja võib neid oma hääksarwamise järele pruutida ja tarwitada, kuid peab korterist wälja kolides niijama palju kodujäneeseid järele jätma, kui palju neid sissekolimisege puhul oli.

Teada on aga, et neisgi maades esialgul, nagu meilgi, neid weel wähe tunti ja weel wähem peeti. Ja sedagi julgewad mõned üksikud isikud teha, kuni wiimati asjast ikka rohkem ja rohkem aru hakkati saama ja kulusst tulu nägema, siis hakkaswad aegapidi ka laiemad ringkonnad asjast osa wõtma.

Tähendatud maadest lagunes siis ka kodujäneeste pidamine naabririikidesse ja praegusel ajal peetakse neid mitmes Lääne-Euroopa riigis õige õitsewal arwul, sest nende liha ja nahkade tarwitamine on äri-ilmas laialisteks ettewõteteks arenenuid.

Meil Gestis on see kõik alles tulewiku unenägudes. Harwa on meil mõni mees, kes ühte järgi pikemat aega

kodujäneseid oleks kaswatanud, ja weel harwemalt leidub neid, kes asjast huwituse ja häämeelse waimustusega räägiksid. Kodujäneste pidamine on meil alles weel kõike muud, kuid mitte otstarbe-kohane: talwel peetakse neid enamasti pimedates, halwasti puhastatud lautates ühes teiste loomadega, suwel wabalt aedades ja õue pääl. Niisugisi on wõimata neid kohaselt sööta, weel wähem wõimata neid paaritada ja nende tööparandamist korraldada.

Sarnane kodujäneste pidamine ei huwita küll pidajat ennast, ega meelita ka teisi järelpidamisele, sest see ei too mingit kasu, ega anna ühtegi tulu, küll aga wähendab kaswataja huwi ja kaswatamisest lugupidamist. — Ei, nii ei lähe. Tarwis on tähele panna, mis teistes maades sellel alal on kätte saadud ja ikka weel saadakse, siis lähets wast mõnelgi lusti pärast proowijal silmad särama ja ta haaraks asjast kindlamal käel finni.

Sgatahes on see üks uus ala meile, mis tulewikus töötab nii mitmele eluülepidamise teeks areneda, ainult õigel moel mõistlikult tuleb pääle hakkata ja asjaga katsuda wiluneda. —

Kodujäneste ajalooft ja ürgkoduft.

Kodujäneseid on juba hallist ajast saadik ajalooft tuntud. Nende ürgkodu arwatakse palawa wöoline Afrika olewat, kuna mõned teadlased selleks Hispaaniat oletawad, kus ta närijate loomade liigist wälja on wõrsunud.

Meie praegune kodujänese on aga metsikust kodujäneseft ajajookful areneuud, aga mitte harilikust metsjängeseft, nagu seda ehk nimetuseft mõni arwata wõib. Ei, metsik-kodujänese on hoopis iseliik loomi, kes aga muidugi teaduslikes mõttes metsjänestega lähedane sugulane on.

Metsik kodujänese ja harilik metsjänese lähewad mitmeti teineteisest lahku. Metsikud kodujäneseft elawad karjade kaupa koos ja asuwad maa alustes koobastes, kuna aga harilik metsjänese üffildust elu armastab ja enesele kunagi koopaid ega urkasid ei kraabi. Metsjänese pojad tulewad ilmale karwas ja nägijatena, kuna kodujäneste pojad alasti ja pimetatena ilmale sünniwad.

Teistest närijatest lähewad kodujäneseid selle poolest lahku, et neil ülemises lõuas kahetordsed lõikhambad on. Silmahambad puuduwad täiesti, kuna purehambaid päälmises lõualuus 6, alumises 5 paari on. Soolikad on tal 17 korda nii pikad, kui ta enese keha.

Magu juba nimetasin, et kodujäneseid juba kaugest minewikust leiame, siis on arwata, et inimeste läbikäimine nendega mitmeti kokku on puutunud. Mooses keelas Israeli rahwale kodujäneste liha tarwitamise ära. Sedasama keeldu kordas omal ajal ka Muhamed, sest sel ajal olla sigade ja kodujäneste siifikondades üks iseäraline paelus elutsenud, mille söömise järelbusel inimesed sagedasti suriwad.

Rüüd on see keeld juba ammu oma tähtsuse kaotanud ja juba ammu hakkasiwad mitmed haritud rahwad nendest lugupidama ja nende liha söögiks jälle tarwitama.

Wanad Greeklased pidasid kodujänest au sees ja ehitasid neile iseäranis templidgi; ka oma eluruumide sissekäigu kohtadesse paniwad nad marmorist walmistatud kodujäneste kujud, kui sigiwuse emblemid wõi mõistukujud, filma paistwale kohale. Ka Konfutsius, kes ammu enne Kristust elas, pidas kodujänest puhtaks loomaks, keda jumalatele ohwriks wõis tuua.

Juba 13 aastasajal töiwad rikkad Brantsuse mõisnikud oma metsadesse metsikuid kodujäneseid, et nende pääle jahti pidada. Ja jääb metsades siginesid nad imekiiresti. Ja et neid nii palju sigis, siis hakkasiwad nad wiimaks talupoegade wiljapõldudele kahju tegema. Juba riigivalitsuselt paluti nende wastu abi ja wiimaks maksisti walitsus talupoegadele kodujäneste eest kahjutasu. Ühtlasi keelati ka metsikut kodujäneste pidamine lahtistes metsades ära ja kes neid tahtis pidada, pidi nende tarwis müüriga piiratud aiad ehitama. Nõnda wabanesisid talupojad nende kahjutegevusest, aga sellega tuli ka pikem seisak nende sigiwuses, sest kiwi aedu jõudsid ainult jõukad kodujäneste tarwis ehitada, kus nad wabalt figineda wõisid.

16. aastasajal algab kodujäneste pidamises uus ajajärk. Üksitud loomaarmastajad hakkawad metsikut kodujänest kodustama. Selle tarwis ehitatakse kodujäneste tarwis majade ja eluruumide lähedusesse wäikesed jooksu ruumid, kus

nad inimesi nägid ja nendega rohkem harjusid. Säält asetati neid ju puuride ja kongide sisse. Ja see kõik sündis järk-järgult ja aegapidi, kuna sunnemat hoogu selleks minevane aastajada kõige rohkem võttis ja kodujänesete pidamisele kindla aluse rajas.

Uga vaatame veel edasi, kuidas nad maailma maades ajajooksul oma metsikust põlvest välja on arenenud. Metsikult võisid nad muidugi ainult soojal mail elada, kuna meie kliimat nad mitte välja ei kannataks. Sellepärast võib neid meie kodumaal ainult kodustatud olekus näha ja pidada.

Australias iseäranis on metsitud kodujänesed õige rohkesti siginenud, nõnda et säälsed põllumehed nendega viimastes hädas ja näguripäivis olid ja on. Nad söövad vilja põlult ja näriwad aedades noored wiljapuud ja kasvud. Nende hävitamiseks on jäänud mitmed sõjakäigud ette võetud, mis aga kõik tagajärjetaks on jäänud, sest nad elavad maa-alustes koobastes ja käiwad ainult öösel oma rüüstamise töös. Müüd on nende püüdmised iseäraliseks tööstuse haruks välja arenenud, sest tinnipüütud loomade nahad ja liha saadetakse Euroopa turgudele. 1912. aastal üksi weeti Australiast Inglismaa turgudele külmanud olekus 1. miljon puuda metsikute kodujänesete liha.

Mitte igal pool soojas kliimas ei sigine metsik kodujänes ka mitte nii hästi, kui Australias. On proowisi tehtud, aga ilma tagajärjeta. Keegi inglase, D. Blackburm, tahtis neid ka Afrikas, nimelt Transwalis, metsikult pidada, et sel teel rohkesti raha teenida. Metsadesse lastud kodujänesed ei siginenud aga jäänud mitte, sest Afrika metsades elab üks isetõugu sipelgas, kes alasti sündinud kodujänesete pojad ära sööb.

Kodujänesete tähtsusest.

Neis maades, kus kodujänesete pidamine juba rohkem välja on arenenud, on nende tähtsus ja majandusline tähendus aasta-aastalt ikka suurema mitmekülgjuse omandanud.

Kodujänes seisab neis kultuuralistes maades täitja tähtsal kohal, sest jäänud püüawad isegi riigi- kui ka omawalit-

Rahwale asutuselised kodujänesed kaswatust igapäidi edendada ja rahwale kättesaadavamaks teha.

Prantsusmaal, kui kodujänesed pidamise ürgkodus, on iga põllupidaja ühes ka kodujänesed kaswataja. Sakslased õppisid kodujänesed pidamist prantslastest 1870—1871 a. sõjaajal, mil saksa sõjamehed kodujänesed sõjasaagina kodne maale toiwad, kus neid praegu aga tulustateks koduloomadeks peetakse. Kui suureks nende kaswatamine ja tõu parandamine jääl on läinud, näitab juba see, et nende ühijust-armu nimefiri üle 200 lehekülje paksu raamatu sünnitab.

Niisamuti on ka Hollandis ja Belgias kodujänesed kaswatus pea aegu, kui nii võib öelda — täiuse tipuni jõudnud. Üksi wäikeses Belgias toob kodujänesed pidamine maale aastas rohkem kui 20 miljoni rubla sisse. Neid wiidaks jäält üksi Inglismaale tapetult 5 miljoni rubla wäärtuses, kuna nahtadest walmistatud ainete wäljaweo wäärtus aastas 2¼ milj. rubla ümber seisab.

Seda sama võib ka Daani, Rootsi ja Norra maade kohta kiitusega tähendada. Daanis asub ju 1895 a. saadik iseäraline Ühisus tegewuses, kes walitsuselt iga aasta teatava abiraha saab ja oma töö ainult kodujänesed-hoiu edendamisele on pühendanud. Ka on jääl palju tapamajasid, mis ainult kodujänesed tarwis asutatud ja kes oma saadused otse teel Inglismaale saadab. Näituseks toodi Inglismaale 1907 aastal kodujänesed liha ühtekokku 2.138.172 puuda, kuna sea liha ainult 1.766.316 puuda sisse weeti. London üksi jõob igapäew läbisegi 100.000 kodujänesed, rääkimata siis weel teised suured linnad ja wabrikute asukohtad.

Rootsis ja Norras on kodujänesed pidamine küll alles hiljemal ajal eluõiguse saanud, aga sellegi pärast töötawad jääl juba mitmed asutuselised ja iseäralised ühijused ja kodujänesed pidamine saab ikka rohkem rahwale tuttavamaks ja edeneb jõudsal sammul.

Kui nüüd küsida: Mis on wõõrsil inimesi sundinud kodujänesed pidama? siis weniks wastus ühes seletusega liiga pikaks ja täidaks sajad leheküljed ära. Püüame liheldalt asja lugu waadelda, siis saame wastusega peagi walmis. On ju kõigil teada, et igaaastaga inimeste arv ühtelugu kaswab, kes kõik toitu ja ülespidamist nõuab. Mitte ainult rahwas ei kaswa, waid ka linnad tõusewad ja suurenewad,

wabrikud sigiwad siin ja sääl elule ja inimeste-murd woolab linnadesse kokku, walgub wabrikutesse ja — tahab süüal. Ja maa peab neid kõiki toitma. Selle tagajärjed kergitawad toidu ainete hindu, iseäranis liha-hinnad tõusewad kiirel teel ja niisuguse kõrgusega, et alama rahwahihile liha peaaegu kättesaamata maiusasjaks jääb. Küll püütakse igapidi sellele wastu sõdida, kuid ükski abinõu pole aidanud ja häda suureneb edasi.

Selleks on hakatud wäljamaades siis kodujäneste kaswatamise pääle rõhku panema ja on tema kaswatus hullade tätte läinud, mis enne ainult üksikutele lõbu asi oli.

Saadi peagi aru ja pandi tähele, et kodujäneft õige kitsas ruumis wõib pidada ja siis ka wõimalik neid linnades kaswatada on. Ja seda hakkati katsuma. Ja asi edenes ning wõitis omale suurepäralise edu. Kõik söögijätised ja maha purenenud söögi ainete puru, kõõgi taimede pruukimata osad ja lehed, kõik läks seda wiisi tarwi pääle. Ning peaaasi — linna liht ja waene tööline sai wõimaluse endale loomakesi pidada, kes talle mitmeti kasulikud olid. Reis majapidamistes, kus kodujäneseid peeti, wõis kerge kuluga osa liha kodujäneestest saada, mis igapidi toiter ja linna lihana maitsew on.

Ja kui palju toidu-jäänuseid ei läinud ennem ilma aegu solkesse wõi prügi kastidesse kust midagi kasu ei saanud ega tulu ei tundnud?

Kodujänese pidajal aga läheb see kõik tarwi pääle ja toob talle mitmeti tulu. Meie päiwil peab iga üks iga vähematki asja tululikult tarwitama ja endale ära kasutama, muidu on läbijaamine kehwa ja wana lõpp ligineb ennem, kui uue algust weel näha ei ole. —

Üleüldse ei osata meie kodumaal pistkust lugu pidada, waid on suuremate arwudega harjutud ümber käima. Siin ringi ümber waadates märkame kõhe, et weel kopika wäärtuseft lugu ei peeta ja sugugi mitte kokku hoidlikult elada ei osata. Need, kes wäljamaadel on wiibinud, teawad selleft mõndagi rääkida ja nende filma torkab see kõige päält, kui jala kodu pinnale pistab.

Mujal on pundus inimesi õpetanud kokkuhoidlikumalt elama, et mitte ükski leiwa raasukene asjata kaotji ei läheks, kuna meil vähemate sissetulekute pääle mingit rõhku ei panta,

Jellepärast kannatawad waesemad inimesed ka tihti puudust-
 Meie loomadepidajad ja põllumehed on ainult suurte loo-
 made pidamisega harjunud, kuna väikelooda pidamine nende
 filmis midagi ei maks ja katsete väärilinegi ei ole. Sel
 põhjusel ei tunta meil siis ka väikeseid koduloomi, nagu
 kodujäneseid, kitsesid jne., peaaegu mitte sugugi, kuna kultuu-
 ra maades neid suurel arvul kasvatatakse.

Tõesti, meil Gestlastel tuleks õige tõega kodujäneste
 kasvatamise katsetele päris lähemale astuda ja asjast otse
 hooga kinni haarata. Mõelge, mis maksab meil liha nael?!
 Meie waesemad inimesed — ja nüüdse aja inimesed on ena-
 masti kõik waesed — ei ole waft mitmel ajal liha enam
 näinudgi, seda vähem weel sünnud. — Ning hullemaks
 ähwardab aeg weel edaspidigi minema, kui rahwas ise mitte
 enda eest hoolitsema ei hakka ja wana korra juurest kauge-
 male ei nihku.

Pääle liha saaduste annab kodujäneste pidamine weel
 teisigi produktisid, nagu willanahku, willu, liimi jne. Ja
 kuna nende tarwitajaid teistes maades leidub, miks ei peaks
 siis ka meie Gesti kodujäneste kaswatajad neid leidma.
 Minult — käed külge ja asi edeneb. Kui juba rumalad
 Wene talupojad nende pidamisega hakkama saawad, siis peaks
 ta siin ka minema, sest kliima ja mund tingimised on siin
 selleks kõik kohased ja omased. Ja Wenemaal ongi kodu-
 jäneste kaswatus juba kaunis laialiselt hoogu wõtnud, mis
 näitab, et rahwas kodujäneste kasvatamise kasust aru on
 hakanud saama ja tee sellele tööstuse alale juba awanenud on.

Mis otstarbeks peetakse kodujäneseid? saab ehk mõni
 küsima. Aga see on ilma aegne üffitule selleks weel was-
 tust andma hakata. On juba päewaselge, kui wähetigi üm-
 ber waadataks ja elu kitsenemisi iähele pantaks.

Muidugi, nendest saadustest wõi produktidest, mida
 kodujäneste pidamine annab, on meile liha kõige tähtsam.
 Ja liha tarwitajate arv, iseäranis linnades, kaswab ime
 kiiruga, sest ütlemata palju walgub inimesi maalt linnadesse
 ja need kõik tahawad süüa saada, mida maapidajad ja põllu-
 mehed neile muretsema ja kätte kandma peawad. Seda
 muidugi teewad nad kõrgete hindade eest. Ja sellel rohkem
 aineid linna wedada on, see ka rohkem kasu ja tulu sest saab.

Juba mõned aastad enne Maailma sõda hakkasid toiduainete, iseäranis liha, hinnad märksa lerkima ja tõusid ligi jada protsendi võrra endisest hindadest kõrgemale.

See kiire liha hindade lerkimine on mõnes riigis, nõnda velds, päris lihanälja tekitanud. Sellepärast võeti siis ka hobuse-liha tarvitamine käsile ja on see pea igal pool, kõige rohkemalt Saksamaal, pruugitavaks saanud. Ka see pole veel aidanud, wait on mõnes pool koguni koeraliha söömisega pääle hakatud. Saksamaa 1912 aasta arwustik näitab, et jään selle aasta jooksul 6000 koera söögi tarwis ära on tapetud. — Meile näitab see küll imelik lugeda ja kuulda, aga ometi on koeragi liha saamise juures katelusi veel ette tulnud, et seda niipalju saada ei olnud, kui tarvitati. —

Maailma sõda aga tõmbas kriipsu kõigest läbi, mis veel kuidagi kuskil saadaval oli ja nüüd ärgu mõtelgugi waejemad kihid enam liha söömise pääle, kui nad ise abinõusid ei otsi ja neid tarwitusele ei võta. Ja ei olegi abinõu tarwis otsida, see on ju mitmelt käelt kätte näidatud, muud kui tarwis pääle hakata on ja liha-nälg hakkab kaduma. — Kui ju koerte ja kasside liha söögiks kõlbama peab, siis sadakorda ammugi kodujänese liha, kes ometi taimel ja wilja-jõoja loom on. Teadlaste katsete järele olla kodujänese liha oma toiduolluste wäärtuse poolest veel palju parem kui teiste koduloomade liha. Dr. Stöber Saksamaal on oma katsetes näidanud, et ainult nuumhärja liha toitwate olluste poolest kodujänese lihast 30% ette on, kuna sea-, wassika- ja kanaliha niisama võrra protsenta kodujäneste lihast alla on. Siis veel olla ta ruttu seedija — 2¼ tunni jooksul olla kõik walmis. Sellepärast on siis arstid kodujäneste liha niisugustele haigetele soovitama hakanud, kellel nõrk seedimine on.

Kodujäneste lihast võib kõik sugusid roogasid walmistada, nagu buljongi, praadi, kotlettisid jne. Ka pruugitakse teda wäljamaal wäga palju worstide tegemisel. Et meil Eesti wäga wähe inimesi leidub, kes kodujänese liha söönud on, sellegi pärast on arwamist mõnel pool kuulda, et kodujänese liha liig magusa maiguline ja mitte maitsew olla jne., mis aga mitte õigus ei ole. See arwamine võib ka sest tulla ja tekkinud olla, kui meil keegi mõne poolmetsiku, kõhna

ja toitmata kodujänese wast tappis ja toiduks walmistas, kes täiesti wabalt kusagil nende eneste poolt kraabitud loobastes elawad — nagu seda tihti ju niisuguste kodujäneste pidajate juures ette tuleb, kes neid ainult lõbu pärast peab ja enese ümbruses sallib, — siis, iseenesestgi mõista, on sarnaste loomade liha kalg ja maitse wastane, Kuid seda sama võib ka lõhnade ja halwasti toidetud kanade, hanede ja wafikate juures ka ette tulla, mis mitte ime ei ole.

Kes aga forralikult toidetud kodujänese liha saadusid maitse nud on, see räägib hoopis teist juttu ja kinnitab prantslaste, belglaste, sakslaste ja inglaste kodujäneste liha-söökide lugupidamist, mis igapidi ka tõsi ja õige on. Seda võib juba igauks isegi arwata, et kui ju terwe haritud ilm ühest asjast lugu peab, siis peab ta ka selle wäärtusline olema ja ei prungi selle juures enam kahilejal kahtlema hakata, wait otjast kohe pääle algama. —

Et kodujäneseid oma äraelamiseks väga wäheste nõudmistega, kuid suure sigiwusega loomad on, siis on nende kaswatamine igale ühele võimalik, mis mingit suuri kulusid ega iseäralist rasket hoolitsemist ja waewa ei nõua.

Ja, nagu eespool juba öeldud, võimaldab kodujäneste kaswatamine meile uue lihajaamise ala ja see ongi tema suurem tähtsus, mida meile hädasti, nii hädasti tarwis on. Nõnda siis: Kodujäneste liha peab rahwale üleüldiseks toiduks saama.

Teine väga tähtis kodujäneste pidamise saadus on willanahk. Ja neid nahku tarwitatakse ja pruugitakse väga laialt. Nagu arwustitakse näitawad, müüakse Euroopas iga aasta pea ligi 70 miljoni kodujänese willanahka 60 miljoni rubla wäärtuses ära. Di, misugune teine wäikene loomane võib weel niisuguse suure rahasumma weerema panna? Waewalt wist otsida weel teist. —

Et kultura laienemisega ühes ka suuremate metsade häwitamine käsiläes käib, siis on selle tagajärg see, et metsadest ühes ka kallihinnaliste nahkadega loomad ja loomakesed otja saawad ja ära häwinewad. Praeguse aja moodud tarwitawad aga naesterahwariiete ehtimiseks väga palju willanahku. Selleks tagajärjeks häwitati siis ka palju metselajaid, nagu rebasid, willahiiri, tuhkruid, kobrasid j. t. arwamata arwul. Wiimaks, et turu-nõudeid wähegi täita,

ehitati metsloomade tarwis piiratud aiad, kus neid kasvatama hakati, aga see ei mõjunud kuigi palju. Loomad wähenesid ja nõuded suurenesid. Siberis on suured asutused, kus kaswifid nahkade otstarbeks peetakse. Ja et neid nahku nii rohkel määral taga nõutakse, siis on nende hinnad ka kuulmata kõrged. Sellegi pärast käib metselajate karwanahkade muretsemine alamale rahwa kihile üle jõu. Kõiki seda arwesse wõttes, on hakatud väga hääde tagajärgedega kodujänesete nahku tarwitama, sest need on wõrdlemisi hästi odawad. Esiteks müüdi neid muidugi teiste loomakeste nahkade pähe, sest kardeti, et nende eneste firma all ostjaid ei leidu. Kuid peagi muutunes asi ja nüüd müüakse juba awalikult kõiksugusid kodujänesete nahkadest walmistatud asju nende õige nime all. Arwan, et väga wähe teawad meie peenikesed preilid ja pakjud prouad omas kallihinnalistes karwanahkades arwata, et need ainult kodujänesete „pind“ on. Nendele jääwad nad ikka kalliks nugiisse, meretasfi, tuhtru jne. nahkadeks. —

Niisama wähe teawad seda ka meie „modern“ herrad, et nende peened „wildi-kaabud“ ainult kodujänesete willajaadustest walmistatud on.

Prantsuse maal on terwed wildi walmistamise asutused, milledes sadanded töölised ametis on, kes kodujänesete willadest kõiksuguseid wilt asju walmistawad ja millede aastane läbikäik mitme sadante tuhhandate rubladeni ulatab.

Suured herrad-kütid pruugiwad jahil käies pikakarwaliste Angoora tõugu kodujänesete willadest walmistatud särkisid, mis paremini sooja kinni peab, kui ühegi teise looma willadest walmistatud särk.

Pääle seda walmistatakse kodujänesete willadest nais terahwastele pehmeid kingi ja saapaid, mille tarwis isegi Peterburis ju mitmed töökojad asuwad. Ühest kodujänesest wõib aastas umbes weerand naela willu saada. Naela hind maksis enne maailma sõda 4—5 rubla, nüüd muidugi nii, nagu iga teinegi asi mitme kümne kordselt rohkem. Willa tarwis päris isetõugu kodujänesest küll ei tea olema, aga nende willa saab mitmel moel koguda ja korjata. Rikke läinud nahkadest ja neist, mis karwa wahetamise ajal on tapetud, tuleb nuaga will maha ajada ja ka pesadest, sest

peša valmistamise ajal katub emane jänēs enesest willu lahitudleb neid forjata ja paigale panna.

Bääle selle nagu öeldud, annab Angoorā tōugu kodu, jänēs iseāranis pehmet u d u w i l l a. See will on wāga kallis ja maksis enne sõda juba 5—10 rubla nael. Hind määratakse willa hāäduse, s. o. pehmuse, peensusē, ja pikkuse järele. Uduwill on pehme, siiditaoline ja kaunis pika karwaline. Angoorā jänēseid tuleb mitme seltsilisi lugeda: Ühedel on õige pikk will, umbes kümme kuni kaksteistkümmne tolline kuiw, teistel on lühem ja kolmandal tõul õieti pehme ja kõige parem uduwill, mis iialgi olemas on. Arwatatse, et palawamas kliimas Angoorā jänēstel pehmem ja parem uduwill kasvab, kuna meie juures ta rohkem karmim ja külmaga nagu paksem kasvab. Angoorā kodujänēs annab umbkaudu $\frac{1}{2}$ —1 nael niidus willa. Uduwilla hāädus oleneb ka kasvatajast: Kui neid korrapārast ei puhastata ega kammita, siis läheb will kergesti wilti, mis oma wārtuse kaotab ja enam wāhem kaotsi läheb. Riitmine ei ole mitte soowitaw wait tuleb nādalas kord sugida ja siis ka seljast katkuda. Et willad koitama ei lōõ, tuleb neid puhtas ja kindlas nõus hoida.

Udu willadest valmistatakse kallid rātikuid, fallisid, sokkisid, sukki, kindaid ja ka wammuseid. Prantsusemaal on Angoorā kodujänēste uduwilla tööstus wāga edenēnud ja ka loetakse Prantsuse Angoorā kodujänēseid kõige pehmema ja peenema uduwillaliseks.

Bääle liha ja willade saab kodujänēstest weel n a h k u, milledest kindaid, rahatottisid, kākottisid, portmaneesid jne. valmistakse. Ka tehakse nende nahkadeest naēsterahwastele ja lastele saapaid, mis oma pidawuse poolest wāga hāäd ja lugupeetawad on. Rātsed on näidanud, et kodujänēsje nahk oma wastupidawuse poolest wāstika ja kitsenahast sugugi taha ei jää, kuid koguni kandmiseks palju kergem on. Naha tarwituseks ei kõlba aga mitte igatõug kodujänēseid. Selleks kõlwab kõige paremini Belgia kodujänēs, kelle nahk kõige tugewam ja paksem on. Belgia kodujänēse nahast wõib, kui loom täiskaswanud on, üks paar naēsterahwa saapaid wälja lõigata. Kodujänēste nahkade parkimist ja walmis-tegemist wõiwad ainult sellekohased sisseseatud töökojad valmistada, sest et see kõik asjakohast osawust ja tundmist nõuab.

Rõige wiimasena annab kodujänes veel liimi, mitte just otseteel, wait kaudsel wiisil valmistades. Liim keedetakse nahkadest, mis rikke on läinud ja mujale enam kõlbuline pole, siis weel nahajätistest, kõrwadest, jalgadest jne. ja on see hää omadus, et tal miskit halba lõhna ei ole ja hästi pidaw on. Selle liimi nael maksis enne 13 ja enam rubla pund ja teda weeti Pariisist Peterburi aastas umbes 5000 puuda. Seda liimi tarwitati peaaesjalikult pildiraamide liimimiseks, kus tal need hääd omadused kõige rohkem tarwis tulewad.

Kodujänesete tõugudest.

Kodujänesete pidamises on tõugudel suur tähendus. Mida suurema kindluse ja asjatundmisega kodujänesete pidaja tõu walib, millega ta töötama hakkab, seda kindlamat majanduslist tulu võib ta oma tööst saada. Et aga kodujänesete tõugusid praegusel ajal juba 30 ümber tuntakse, siis on tarwis rohkem pruugitawamaid ja kasutoowamaid neist walida, mis meie juures enam vähem juba tuntud on.

Magu juba eelpool sai kirjeldnd, kaldub kodujänes oma isäraliste lõikhammade ja omanduste pärast närijate loomade liiki ja on oma wäljanägemise poolest väga jänesel sarnane. Wiimasest läheb kodujänes aga oma vähema kasvuga, rohkem peenema keha-ehituse, lühema pääd, kõrwade ja ka tagumiste jalgade poolest lahku. Niiisuguse ligidase suguluse pääle waatamata on jänesel ja kodujänesel wahelord väga waenusine: kus nod aga iganes kokku juhtuwad, jääb algab nende wahel kohe wihane wõitlus, mis tihti teise surmaga lõpeb. Ja et wastalised küll ühe suurused ei ole, siiski tuleb enamasti ette, et metsa jänes alla jääb.

Kodujänesel liigutused on peaaegu niisamasugused, kui jäneselgi, kuid ta on weel terasem, osawam ja ettewaatlikum. Neid peetakse üleüldse wäikseteks, lahketeks ja tajasesteks loomakesteks, kuid oma wahel ei ole nad just mitte väga sõbralikud. Isäranis kannatawad nooremad ja nõrgemad tihti wanemate ja tugewamate poolt ülekohut. Seda võib sagedasti, mitte just üksi isaste, waid ka emaste juures

tähele panna, kes niisugusel juhtumisel, kui nad oma wastajest jagu ei saa, siis selle poegade kallale kipuvad. —

Magu lugejatel juba teada, on kodujänes metsikust kodujänesest ajajooksul wälja arenenud. Metsikud kodujänesed on harilikult ainult hallikarwalised, kuna kodustatud loomade seas wäga mitmekarwalisi ette tuleb. Ja see mitmekesidus tuleb kõik inimese osawuse arwesse panna, kes lühikese ajajooksul mitukümmend isetõugu looma wälja on kaswatanud. Uute tõugude soetamisele on inimest enamasti ikka majandusline tulu kihutanud. Iga lord ei ole see küll õnnestanud, ega ole igal tõul ka ühesugune majandusline wäärtus. Et aga kodujänesete pidamises just tõus õige suur tähtsus on, siis püüame tõugude küsimüist wähe lähemalt tähele panna. Kõiki neid muidugi siin kirjeldama ei maksa hakata, see wiiks wäga pikale ja päälegi pole kõikide kirjeldamine meile mingisugune tähtsus.

Kodujänesete pidamise tulus tuleb meil neid kahte jalku jaotada: liha ja willa tõugudeks ning liha ja naha tõugudeks, selle järele misuguseid produktiivid neist rohkem saadakse.

Pääle selle wõiks weel liha ja ilu tõud arwesse wõtta, sest leidub ka neid inimesi, kes loomakestest mitte tulu ei looda, waid nende ilu pääle rõhku panewad. — Neid mehi kutsutakse spordimeesteks ja harilikult kuuluvad niisugused jõukama rahwaklassi hulka. Wäljamaadel on sarnaseid sportimehi palju, kes mitmesugu sulgloomadega ja kodujänesetega sporti ajawad, neid oma maitse ja arwamise järele teiste feltsidega sugutada lasewad ja nõnda wiisi uusi sortisiid wälja arendawad. Sagedasti on niisugused järeldused ebaloomulised saanud ja wähendawad nende majanduslist wäärtust. Kuid, see on kõik wäljamaal, siin ei ole seda nii pea weel karta, aga ajajooksul saawad nad ka meilgi oma sporti ajama, mis aga tõsiheid kodujänesete pidajaid sellega kuidagi takistama ei saa. Wäljamaa spordimehed on siiani omaile ainult 3—4 tõugu wäljawalinud ja need on: Dinas-kodujänesed, Hollandi ja Belgia hiiglatõud.

Siis wõiks weel kodujäneseid nende suuruse ja raskuse järele kolme liiki eraldada, mis järgmise tabeli teeks: 1. Suured tõud, sinna kuuluts: Belgia hiigla-, walge hiigla, Saksa lapiline, hiigla-Prantsuse ja Inglise oinas-kodujänesed.

Nende tõugude raskuse faal kõigub 12 ja 20 naela wahel. 2. Reetmise raskusega tõud, sinna kuuluks: Wiini sinine ja walge, Jaapani, jänese-kodujänese, Angoori hõbe-, Blad and tan, Hawanna ja Hollandi kodujäneseid. Selle liigi loomade raskus kõigub 6 ja 12 wahel. 3. Wäikesed tõud, sinna kuuluks: Wene, Poola ehk Hermelin ja Aleska kodujäneseid. Wene kodujänest wõiks küll ka leetmiste sekka paigutada, sest wenemaal on selle tõu raskuse suurendamise pääle rohkem rõhku panema hakkatud, kuna aga wäljamaa spordimehed sellest tõust õige wäikeseid loomi püüawad kaswatada.

Katsume siis lühikest pilku iga tõu pääle iseäraldi heita, millede kaswatamine ja pidamine meile tulu toow ja ühtlasi ka fordaminew oleks.

1. Jänese-kodujänese.

Jänese-kodujänese ehk harilik kodu peetaw kodujänese (*Leopus cuniculus domesticus*) on oma wäljanägemise poolest kõige rohkem metsiku kodujänese sarnane. Karwa wärw on neil mitmesugune: hall, must, walge — walgedel ka punased silmad — ja kirju. Kõrwadel on pääga ühesugune pikkus. Suuruse poolest on emased isasest tugewamad. Jänese-kodujänest tuleb õigusega tululoomate tõugude hulka arwata, sest teda loetakse üheks kõige paremaks lihaloomaks. Inglismaal kaswatatakse seda tõugu väga suurel arwul. Hiljemalt on teda rohkesti ka Ameerikas ja Saksamaal pidama hakatud. Tema kodumaad tuleb aga Belgias otsida, kust jänese-kodujänest kui nuumlooma palju Inglismaale weeti. Inglise omalt poolt jälle, kui tuntud loomatõugude kaswatajad, on jänese-kodujänest ristamise teiste tõugudega sugutades palju täiendanud ja parandanud, nõnda et teda ka Inglise tõuks peetakse.

Wõned on arwamises, et jänese-kodujänese hariliku kodujänese ja metsjänese ristisugutuse teel saadud on, mis mitte õige ei ole. Riisugused sugutuse-faktid on igakord täiesti ilma mingisuguse tagajärjeta jäänud.

Et täiesti häid ja ilusaid loomi saada, tuleb nende kaswatajatel järgmisi näpunäiteid tähele panna: Sugu jaoks walitagu täiensa terwed ja elawa loomuga kase ehk

kolme aastased loomad, kes tõupärandusi paremini edasi kannavad, kui noored pojad. Paaritamist ei tohi karva-ajamise ajal ette võtta. Kellelgi walged küüned, jalad ehk nina on, need tulewad suguloomade hulgast täitsa välja praakida.

Milunud jänes-kodujäneste kasvatajad annavad algajatele nõu ja hoiatavad neid selle eest, et nad loomadele pehmet sooja toitu ei annaks. Kõige paremaid tagajärgi on odrade söötmise läbi saadud, sest see terawisi hoiab raswa minemast, kuid annab wäga fileda willa, mis kaunis tähtis on. Karvaajamise ajal antakse nädalas paar korda linaseemneid, sest siis omandab willanahk õige ilusa läike. Muidugi ka loomatoidu juurikaid, porgandisi ja preta on soovitatav anda. Kui neil pääle selle weel ka hää aasahain ei puudu, siis on kõik need toiduained nimetatud, mida nende korralikuks edene miseks tarwis läheb.

Pojad on neil sündides mitme karwalised: mustad, kollased, kollakas-hallid; neist wiimastest kasvawad kõige ilusama karwaga pojad, kes juba wiie kuu wanuselt kõige ilusamas ülikorras karglewad. Musta karwa sündinud pojad kõlbawad ainult lihasaamise otstarbeks üles kasvataada, sest häid suguloomi ei saa neist peaaegu kunagi. Kõige paremad pojad sünniwad jaanuarist mai kuuni. Soowitaw on, et ema aastas ainult kolm korda poegib. Emalooma ei wõi mitte alla 8 ja isalooma mitte enne 9 kuud sugu jaoks tarwitada.

Pääle selle annavad wanemad asjatundjad jänes-kodujäneste kasvatajad algajatele hääd nõu tallide wõi kuuride ehitamise juures, et need mitte niiviisi paigutatud ei saaks, kus päikeste kiired mitte otsekohe loomadele pääle ei paistaks, sest selle läbi kaotab will oma ilusa läike ja osalt ka wärwi. Siis weel peawad jänes-kodujäneste kuurid suuremad ja ruumikamad olema, kui teistel tõugudel, just nende jalamusklike kasvamine tarwitab rohkem liikumisi ja alalisi hüppeid. Sellepärast muretsegu jänes-kodujänese kasvataja nende ruumikate korterite eest, kus loomadel korralik edenemine oleks. Ka on soovitatav ruumi sisse mistisugune puu wõi hüppelaud paigutada, mis ruumi kahets jaotab, et loomakesel oma utšina ja lõbumängude jaoks ruumi jatkuks. Sarnasest puust wõi lauakesest on nad wäga himulised üle hüppama, mis nende

jalamusfliki märkja kõwendab ja kaswatab. Laud ei pruugi kõrgem olla kui 10—12 tolli.

Üksikult loomi arvustades võime järgmist võrdluskava tarvitada:

1) Willa karw ja wärwi waheldus	30 punkti
2) Kehakuju ja jalgade kõrgus	30 "
3) Kõrwad	10 "
4) Willanaha wäärtus	20 "
5) Termis	10 "

Kokku 100 punkti.

2. Hõbe-kodujänes.

Reist on kaks tüüpust olemas, mis omale enam vähem kõrgema majanduslise wäärtuse on omandanud. a) Suur ehk Champagne'i ja b) väike ehk Inglise hõbe-kodujänes.

a) Suur ehk Champagne'i hõbe-kodujänes. Selle kodumaa on Prantsuse maal Champagne'i maakonnas, kust ta ka omale nimegi pärinud on. Karwa poolest on neid kõige rohkem tuha wõi tinakarwa hallid, kes hõbe-kodujänesete seas ka kõige suuremaks kaswawad.

Emane sünnitab 6 korda aastas ja nende pojad on sündides mustad. Suur hõbe-kodujänes on hää lihaloom, nõuab aga ka paremat toitu, korterit ja õhku, kui väikene hõbe-kodujänes. Ka ta nahk on kallis. Willanaha karw peab aga igal pool ühtlasi hall olema. Kui nina, kõrwade, jalgade ja saba pääl müsti plekkisid märgata on, siis niisugused sugu loomadeks ei kõlba.

Et häid järelsugu saada, walitakse selle tarwis enamasti isaloomadeks ikka tumedamat karwa loomad. Ja sagedasti leiame ühede ja nendesamade wanemate poegade hulgast kolme karwolisi poegi: heledaid, keskmiisi ja tumedaid. Nii ühel kui teisel karwal on oma wäärtus, aga et heledamaks minemist ära hoida, peab teine wanematest tingimata tumeda karwaline olema. On tähele pandud, et mida aeglasemalt poegade karwamuutmine sünnib, seda ilusamad saawad willanahad.

Kad kaaluvad umbes 8—12 naela.

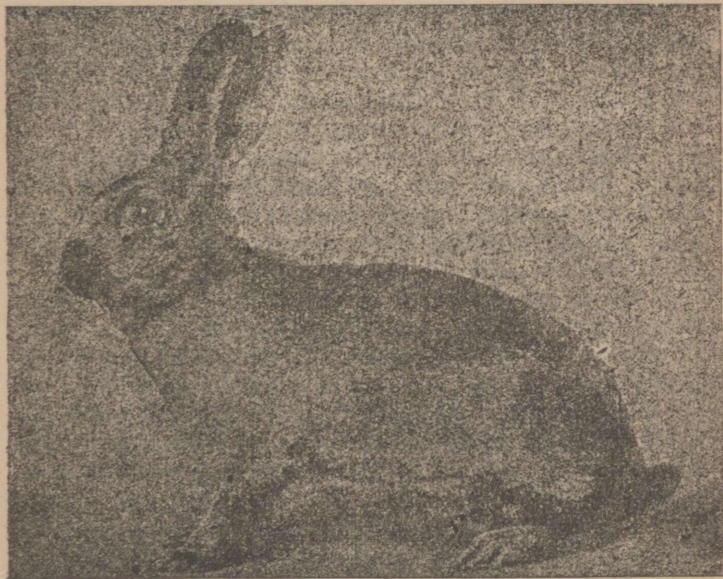
Champagne hõbe-kodujänese võrdluskawa on järgmine:

1) Krrralik hõbedane wärm üle terve keha	30 punkti.
2) Pehme ja tihe nahk, millel tumepõhi wärm	20 "
3) Looma suurus ja raskus	20 "
4) Wälimine kehaehitus ja laad	20 "
5) Pea ja kõrwad	10 "

Kokku 100 punkti.

b) Wäike ehk Inglise hõbe-kodujänese.

Selle tõu kodumaa kuulub Indiasse, nimelt Siiami ja Birma kuningriiki.

Wäike ehk Inglise hõbe kodujänese.

Wäikest hõbe-kodujänest tuleb wist kõige wanemaks kodujäneste tõuks arwata, sest juba 16 aastajal on ta Eu-

roopasse toodud. Inglise on selle töu parandamise kallal palju töötanud ja ta praeguse arenemise-järgu kõrgusele tõstnud. Sellepärast nimetatakse teda ka õigusega Inglise tõuks, ehk küll ka Sakslased teda oma tõuks, s. o. Saksa hõbe-kodujäneseks armastavad nimetada.

Juba 1820 aasta ümber oli väike hõbe-kodujänes Inglismaal võrdlemisi üleüldine. Säält on ta aegapidi hiljemini laiemale lagunenud, nii et ta praegu, olgugi moonduvalt, enamis jaos Euroopa maades leidub.

Moondused on mitmewärvilised. Meid leidub halla, hõbekarwa, pruunikas-halla, kollakas halla ja sinikas-halla, kõguni veel mitmehelgilisi neist kõigidest. Pea asi wärwis on aga, et see suguloomadel üle terve koha ühetasane oleks. Näht, mis sellel tõul iseäranis kalliwäärtusline on, peab pehme ja tihe olema.

Igal seda tõugu tüüpustisel eksemplaril on võrdlemisi lühikene kehahitus, tagumine kehapool esimesest wähe kõrgem, pea tugew ja peaaegu ümargune, kõrwad lüheldased -- umbes 4 tolli -- ja wõimalikult tikkis. Silmad suured, tumedad, elawad, kael lühikene, tugew ja risti lookas.

Sündinud pojad on musta karwa. Kuue nädala wanadusel hakkab nende nina ots, rinna esine ja osalt ka saba oma karwa muutma: musta karwa willa asemele ilmub hall will. Karwa muutmise kestus harilikult 6—8 kuuni, siis on tal loomulik karw -- hall kasukas seljas.

Wäike hõbe-kodujänes on loomu poolest tuline ja hästi elaw loomake. Nende harilik raskus on 5—8 naela. Teda on võrdlemisi dieti kerge hoida, sest seda tõugu loomad on kõigile haigustele wastupanijad ja toidu, kui ka korteri poolest wähe nõudjad. Häa külg on neil ka seegi, et nad mitte külmast vastu liig hellad ei ole. Majandusiliselt on väike hõbe-kodujänes wäga kasulik oma kalli naha ja iseäranis veel oma maitsewa liha poolest.

Nende nahku hinnatakse veel selle poolest, et nad oma loomulikus olekus tarwitusele lähewad.

Et ilusaid willanahku saada, tuleb hõbe-kodujänesete suguloomade wäljawalimisel järgmisi näpunäiteid tähele panna:

1) Karwa-ajamise ajal ei tohi suguloomi paaritada, sest niisuguste järeltulijate willanahk ei ole mitte ühtlane.

2) Suguloomad ei tohi mitte mõlemad heleda värvi-
lised olla, mille läbi poegade willawärw weel heledamaks
läheb, mis willanaha väärtust palju vähendab.

3) Sugu jaoks ei tohi mitte neid loomi wälja walida,
kellel rind, kõrwad ja jalad heledad on, ehk muud kahaosjad
füül tumedad ja kohase nõude täidawad.

4) Mõlemail suguloomal peab hästi tihe, pehme, lühi-
kene ja ka karwa poolest ühtlane will olema.

5) Suguloomi tuleb selle eest hoida, et päikese kiired
neile mitte otseskohe pääle ei paistaks.

6) Talwel s. o. nowembrist kuni weebruarini sündi-
nud poegadel on kõige parem willanahk. Sugu jaoks ei jünni
neid enne tarwitada, kui karwamuutmine lõpule on jõudnud,
mis umbes 8 kuu wanuselt, aga ka hiljemini sünnib. Kõige
paremaid poegi sünnitawad kahe aastased loomad, kuna noore-
mate järelsugu nõrgemad on.

Wäikest hõbe-kodujänest arwustades saame järgmise
wõrdlustawa (standardi).

1) Korralik hõbedane wärw . . .	40 punkti.
2) Willa tihedus ja pehmus . . .	20 "
3) Suurus ja raskus	10 "
4) Lühihesed ja püsti kõwad . . .	10 "
5) Wälimus	20 "

Kokku 110 punkti.

3. Angoora kodujänest.

Angoora kodujänese tõu kodumaaks peetakse Angoora
maakonda Wäike-Astias. On arwamisi, mis tõendada püüa-
wad, et niisuguseid pika willaga kodujäneseid igast tõust wõib
soetada, kui aga loomi soojades ja pimedates ruumides pee-
takse. Igatahes wõib jeda tõugu ühelt kõige wanemaks
tõuks nimetada. Angoora kodujänese kirjeldusi leiame juba
17 aastajal Saksa ja Prantsuse kirjadest. Teda peetakse
kõige rohkemalt praegu Schweitsis. Prantsusemaal, Italias,
Hispanias ja ka Wenemaal leidub neid kannis rohkel mõ-
dul floostrites. Ka Wene talupojad Drelli ja Drenburi
kubermangus kaswatawad jeda tõugu õige palju, sest udu-
willa ümbertöötamine on jäl tähtis kodune käsitöö.

Angoora kodujäneseid on üks ilusamateist ja huvitavamateist tõugudest. Hästi paksud kõrvad seisavad püsti. Karva poolest on neid õige mitme suguseid, kõige rohkem walgeid, aga ka vähemal arvul musti, kollaseid, siniseid, halliseid ja pruuniseid. Nad on väga toreda siidipehme uduwillaga kaetud, mis kõiki teha latub. Kuu wanuseid poegi tuleb üle kahe nädali juba sugema hakkata, et will mitte ära ei wassiks ja tarwilises lihis kaswama hakkaks. Kui will mitte wiltis ei ole, siis kestab ühe looma kammimine wõi sugemine umbes 5—10 minutit.

Noorte poegade will ei sünni mitte wanade willaga ühte panna, sest see rikuks joridi wäärtust. Kelja kuu wanuseid wõib aga ju willasaamiseks sugema hakata. Täis kaswanud kodujänese annab ühe sugemisega 5—10 solotniku willa. Et sugemine iga kuu kordub, siis saab ühelt kodujäneselt umbes naela osa willa, mis ennemalt, ammugi enne ilmašöda, 4—5 rubla maksis. Sellepärast wõib seda tõugu üksi juba tema willa tõttu pidada.

Neid loomi, kes willa kogumiseks on määratud, wõib 8 aastat wanaks lasta saada, kuid liha muutub siis juba kalgiks ja maitse wastajeks.

Et hääd pehmet ja pikka uduwilla saada, tuleb suguloomade wäljawaliku pääle iseäralist rõhku panna, sest järeltulew sugu pärib wanemate hääd ja pahad küljed. Ra toidul on willasaamise juures suur tähtsus. Kõige paremaks toiduks tuleb ristikheinu, odre, loomatodiu-porgandid, nõgesid ja nisukliisid lugeada. Wilets toit jätab loomad lahjaks ja will seljas jääb wäikseks.

Willa peab hoolsasti koide ja tolnu eest hoitama, et ta oma wäärtuses ei kuku.

Ra mõjub willa hääduse pääle väga palju kuuride aluspõhk. Kuli, odra ja muu niisugune õlg ei kõlba, kellel pääd küljes, sest need jääwad pehme ja pika willa siisse sagedasti finni. Hääd on kaera põhk, kellel haod otsast maha lõõdud on. Sae puru eest tuleb aga hoida.

Sugutamiseks wõib neid juba 8 kuulisest tarwitada, aga parem on seda aega 10 kuuni pikendada. Mis nende lihasse puutub, siis on sel õige hääd maitse. Sügisel ainult, karwa ajamise ajal, on liha maitse poolest wähe halwem.

Teiste tõugudega võrrelda on Angoora kodujänesed päris kurwameelsed pöölt näha, selle pääle vaatamata on nad aga hästi wastupidamad ja figinewad hästi. Ja nii seisawad nad majandusliselt esimesel kohal ning tasuwad ülespidamise ja hoolitsemise-waewa ausasti ära, kui nende eest korralikult hoolt kantakse.

Angoora kodujänesete hindamise sõrdlustawa on järgmine :

1) Udu willa pikkus	30 punkti
2) Willa pehmus, peensus, puhtus	20 "
3) Keha suurus	20 "
4) Kõrwad	10 "
5) Üleüldine wäljanägemine . .	10 "
6) Terwis	10 "
	Kokku 100 punkti.

4. Wene kodujänes.

Sellel tõul on väga palju nimesid, nagu hääl lapsel kunagi. Iga rahvus, kes tema tõu parandamises ja wälja arenemises kaasa on aidanud, püüab teda omaks kodujäneseks nimetada. Meil ei pruugi aga mitte arwata, et tema kodu Wenemaa oleks, ei, tema kodumaaks tuleb Hiinat lugeda. Inglise nimetawad teda Himalaja, Rootslased Siberi kodujäneseks. Mõned nimetawad seda tõugu weel Afrika, Winjowi, Hiina ja Egiptuse kodujäneseks.

Wene kodujänese pää ja keha worm on ilus, sirge ja pikapoolne. Karw on üleüldiselt tihe, hõbedaselt walge. Kõrwad seisawad toredalt tikkis, filmad suured, punnakad ja jalad, nii esimesed kui tagumised, on kuni esimese liikmeni sametmustad, niijama ka kõrwad, ninaots ja saba. Selle tõu juures hinnatakse tema willanaha, mis loomulikult karwas „hermeline“ willanaha nime all turgudele läheb ja millest kõrgematele ninadele mantlid tehakse.

See tõug on külmale hästi wastupidam, ka toiduks ei tarwita ta palju. Läheb õige ruttu rammusaks ja liha maitse on väga isuärataw. Siginemise poolest on nad ka hästi kuuljad : üks ema toob 5 korda aastas 5—10 poega korraga. Süündinud pojad on ihu-karwa roosad. Mõne

päewa pärast saavad nad valge või hõbekarwa willa selga. Kui pojad pesast wäljas hakkawad käima, siis on muist poegi täiesti lumivalged, kuna hõbekarwa hallidel ainult karwaotsad hallid on. On pojad 1—1½ kuud wanaks saanud, siis algab nina, kõrwade, jalgade ja saba mustaks muutumine. On need ju wiis kuni kuus kuud wanad, siis omandab willanahk loomuliku karwa. Paaritada võib neid julgesti seitsme kuu wanuselt, mille aeg kõige sündsam detsembrist kuni juuli kuuni on. Karwa wahetamise ajal sügisel ei ole see mitte soowitaw.

Mõned peawad Wene kodujärest ainult tema ilu pärast. Kes aga neid tulu otstarbel, naha ja liha pärast peawad, neile on jalgade, kõrwade jne. must eht karw täiesti kõrwaline asi, sest naha kauplejatel on mustad willanaha ääred päris tähtsusetu kraam. Lugu on siis aga jälle koguni teine, kui neid kaswataja müügi tarwis kaswatab, mis tihti väga suurt kasu annab, siis olgu loomad igapidi „ehtsad.“ Neil tuleb siis küll mõndagi, näpunäidet tähele panna ja juhatust meeles pidada, et tõu puhtust alal hoida.

Kõige päält tuleb hoolt kanda, et igasugune märg wirts ja wedel wäljaheide kodujärest puurist kohe ära jookseb. Ei saa see kuhugile ära nõrguda, siis mõjub ta häwitawalt jalgade ehtsuse või musta wärwi pääle — ta omandab kollaka karwa, mis aga mitte enam „eht“ ei ole ja oma wäärtuse kaotab. Nende jaoks oleks kõige kohasem kahetordse põranduga puurisid tarwitada, kust kusi kohe alla walgub. Ka selle eest tuleb hoida, et päikese-kiired mitte otsukohe nende puuri ei paistaks, sest sõnnikust wälja imbunud ammoniak teeb jalgade musta karwa õige wakkjaks. Mitak ka harjaga puhastamine jalgade wärwi alal hoida.

Harilik raskus on neil 6—7½ naela.

Tõu üfskuid loomi võime järgmise wõrdluskawa järel arwustada :

1) Naha laad või willa karw	5 punkti.
2) Nina wärwi puhtus	10 "
3) Kõrwade wärwi puhtus	15 "
4) Esimeste jalgade wärwi puhtus	15 "
5) Tagumiste	20 "

6) Saba wärwi puhtus	10	"
7) Üleüldine wäljanägemine	10	"
8) Silmad	5	"
9) Raskus	10	"
		<hr/>
		Rokku 100 punkti.

5. Hermelin ehk Poola kodujänes.

See tõug on päris põial-pois's teiste kodujäneste seas. Ta on wist kõige pisem sort, mida tuntakse. Arwatawasti on ta wene kodujänesest wälja siginenud. Wene ja Inglismaal kutsutakse teda Poola tõuks, kuna Sakslased teda Hermelini ehk lahitsa-tõu nime all tunnawad.

Ta kaalub umbes 3¹/₂—4 naela ja ta liha on wäga maitsew. Ta willanahk, mis loomuslikus wärwis tarwitusele wõetakse, on wäga kallis ja tagaotsitud. Enamasti lähewad nad oma wäitfufe tõttu walge nirgi naha all müügile, ehk wärwitakse mustaks, nagu merelassi nahk.

See tõug on wäga wastupidaw ja tarwitab õieti wähe toitu, elab kõige halwemates tingimistes ja on selle pääle waatamata õige rahulikud ja õrnad loomakesed. Sii-mesega, kes neid talitab, harjuwad nad ruttu ära, kuna aga wõõrast kardawad.

Suguloomadeks tuleb wäljawalida ühtlase siidifarnase pehme, lühikese ja walge willaga eksemplarid.

Nagu kõikidel albinudel, kes punaste filmadega, nõnda sünniwad ka nende pojad ihu karwa roosana ja harwa rohkem kui 6 korraga. Pojad on aga kerged kõhutõppe jääma, mis pärast korralise söötmise pääle rõhku tuleb panna.

On wäga huwitaw ka meie kodujäneste kaswatajatel neid proowida. Nende nahka oli enne õige kerge Peterburis kõrge hinna eest ära müüa.

Poola wõi hermelini standard on järgmine:

1) Willanaha wärw	50	punkti.
2) Reha kaju	10	"
3) Rõrwad	10	"
4) Willa naha pehmus, tihedus jne	20	"
5) Terwis	10	"
		<hr/>
		Rokku 100 punkti.

6. Hollandi kodujänes.

Hollandi kodujäneest kasvatatakse kõige rohkemalt Daanis, Belgias ja Hollandis. Rahte viimist maad nimetatakse tema kodumaaks. Tihti aga nimetatakse teda ka Inglise tõuks, sest et Ingliseed Hollandi kodujänese tema praeguse arenemise järgu tõrgusele on wiinud.

Teda võiks ainult ilu pärast soovitada ja pea asjalikult ongi ta igal pool õieti rohkesti spordimehi ja ilu-armastajad omale võitnud.

Dma imelikult willanaha värwi wahelduses, kust must ja walge karw teineteisest kindla piiri läbi lahutatud, on ta õige kena ja ilusa wäljanägemisega loomakene. Nende rasvus kaalub 4—6 naela.

7. Jaapani kodujänes.

Jaapani kodujänes on wististi Saksamaalt pärit, sestmise suurusega ja kaunis wastu pidaw. Dma willawärwi poolest on ta aga üks õige huwitawamatest kodujäneste tõugudest. Tema willanahk on kirju, kollase, pruuni ja musta wärwilise lappidega, mis väga kenad paistawad.

Dma algupärase wärwide-kokkukõla pärast leiawad nende nahad turgudel rohkesti ostjaid, milledest sõiduriistade tekid ja pöranda waibad wõi katted tehakse, mis väga meeldiwad ja ilusad on.

Üleüldse on seda tõugu kaunis raske kasvatada, sest wärwide waheldus ei ole alati mitte korralik ja kokkukõlas. Dma raskuse poolest langewad nad lestmiste liiki ja kaaluwad umbes 10 naela.

8. Wieneri sinine kodujänes.

See tõug kaldub suurekaswuliste hulka ja kaalub läbi-segi 11—12 naela. Nagu nimest näha, on ta kodumaa, Austria päälinn Wien, kus neid aga ka Wieneri hiigla-kodujänesieks kutsutakse. See tõug on üks uuematest saadustest wäljatulnud eksemplar. Alles mõnekümne aasta eest on kodujäneste kaswataja Joh. Schulz selle tõu ristisugutuse teel

saanud. Ta soovis niisugust tõugu soetada, mis ühtlasi hää liha loom, aga ka väärtuslise naha ja ilu-kodujänes oleks. Enam vähem on soov tal õnnestanud. Nende nahavärv on ainult üks — lillakas-sinine. Kondikawa on õige peenike ja kerge, teha piklik ja teha wormid hästi välja kujunenud. Kõrvad seisavad alati püsti. Willa sees leidub ühes ja teises kohas sagedasti roostekarwa pruunifid plekkifid, mis naha väärtust palju rikuvad.

Sinine-kodujänes on dieti vastupidam ja sigidusevõimeline, kasvab ruttu ja on 8—10 kuu vanuselt paaritamiseks kohane. Suguloomade juures peab tähele panema, et neil mitte valgeid küüsi ega muid plekkifid kuskil ei ole. Et nahk ilus ja läikiv saaks, tuleb neile vähehaaval ka linaseemneid sööta.

Wieni sinise-kodujänese tõu standard on :

1) Värv	40 punkti.
2) Suurus ja kehakuju	20 "
3) Kõrvad	10 "
4) Willa häädus	20 "
5) Terwis	10 "

koftu 100 punkti.

9. Savanna kodujänes.

See tõug kodujäneseid oleks meie algajatele kodujänesete pidajatele väga soovitam, sest neid on võrdlemisi väga kerge kasvatada, sigib hästi ja tarvitab ka kaunis vähe toitu. Ta on alles kaunis noor tõug. Keegi proua Lamaré Hollandis olla teda 1900 aastal välja arendama hakanud. Willanahk on mustjas-ihokoladi-pruun, tahvli karwa aluspõhjaga ja läheb ka loomulikus karwas tarvitusele. Karwanahk tuletab väga nurgise, tuhtru ja shoobli omasid meelde; ka müüda-segi nende pähe. Liha on väga maitsev. Esimene vill on neil pruun, mille seas ka finakaid karvu leidub. On karwa muutmine lõppenud, mis umbes 6--8 kuud kestab, siis on noored loomad selle järele ka kõige enamad.

Siis võib neid ka sugutamise jaoks tarvitada, sest wanemaks saades kaob nende noorusvärskus ja ilusus.

Nende harilik raskus on 6—8 naela.

Hawanna kodujänese tõu standard on järgmine:

1) Wärm eht farm	50 punkti.
2) Kehakuju	10 "
3) Kõrwad	10 "
4) Willanaha hääbus	20 "
5) Terwis	10 "

kokku 100 punkti.

10. Alaska kodujänes.

See tõug kodujäneseid on alles veel wälja arenemas. Ta on hariliku musta kodujänese, Wene, Hollandi ja Hawanna tõu rist-sugutuse saadus. Et kaubaturgudel eht must nahk väga oisitam kauba-aine on, siis on püütud niisugust tõugu soetada, mis ka Saaksamaal paaritamise teel korda on läinud.

Sellepärast peab Alaksa kodujänese will täiesti jüsi-must olema, nii kõhu all, külgedel kui ka selja pääl, mis ka sugutamise juures tähele tuleb panna.

Saaksamaal on see tõug juba kaunis wäljaarenenud, kuna mujal teda veel liig wähe tuntakse.

Alaksa kodujänes kuulub wähemate tõugude hulka, aga kaalub ometi rohkem, kui Poola kodujänes. Tema raskus on umbes 5—6 naela. Kui ta wälja areneb, siis on loota, et taft üks kõige kasulikum tõug saab.

Alaksa kodujänese standart on järgmine:

1) Willanaha ühtlane wärm	50 punkti.
2) Kehakuju	10 "
3) Kõrwad	10 "
4) Willade hääbus	20 "
5) Terwis	10 "

Kokku 100 punkti.

11. Belgia hiigla-kodujänes.

Seda tõugu kodujäneest nimetatakse ta suuruse pärast harilikult kodujäneeste kuningaks ja ta on ka sõna tõsisel

mõttes päris hiiglane. Nad kaaluvad täis kaswanult sagedasti 25 naela ja nende pikkus on kaks ja pool jalga. Tema suurusest meelitatud waliwad sagedasti algajad kodujänesed pidajad enesele nimelt selle looma ja loodawad taht hääd lihalooma saada. Aga nad effiwad: Belgia hiiglat on iseäranis raske kaswatada. Nad on dieti õrna loomulised ja nende kaswatamine on ainult sooja ja kuiwa kliimaga kohtades wõimalik. Päälegi puudub lihal hää maitse ja ta willal pole suurt tähtsust. Siis weel tarwitawad rohkesti toitu, sööwad poegimise ajal omad pojad ära, ehk ei poegi sugugi, sellepärast langeb nende majanduslik wäärtus õige madalale. Sellegi pärast peetakse neid Saksamaal, Belgias — kõige rohkem nimelt Flandria maakonnas, millest neile teine nimi on saanud ja Hollandis õige rohkesti.

Harilikult on nad halli karwa, aga leidub ka kollaseid, musti, sinakaid ja walgeid, kuid õige wähesel armul.

Kes neid pidada tahab, siis küll wast ainult selles mõttes, et neid rist-sugutuse teel teiste tõugude paradamise otstarbel tarwitab. Muidu ei ole tema meile mitte soovitatav.

Belgia hiigla-kodujänese standard on:

1) Raskus	30 punkti.
2) Suurus ja kehakuju	30 "
3) Kõrwad	10 "
4) Willanahk ja selle wärw	20 "
5) Terwis	10 "

Kokku 100 punkti.

12. Prantsuse oinas-kodujänes.

Selle tõu algupärasuse üle on palju waieldud ja asjatundjate kestel lahkuminewaid arwamisi awaldatud. Ühed arwawad, et ta rist-sugutuse teel Inglise oinas kodujänesest ja Normandia kodujänesest paranduse teel on saadud.

Üks iseäraldus on neil, millede pärast nad paljudele meeldiwad, nende imelikud pikad kõrwad. Nad ripuwad lontis ja rõhuwad sellega ka ühes pea alla poole. Kõrwade pikkus ulatab 12—18 tollini ja on kolm tolli laiad. Kehaehitus on tal tüse ja tugew, rind ja ristluud laiad. Pea

on lai ja tuletab kõrwalt waadates oina pään meelde, millest, ta oma nimegi saanud on. Jalad on suured ja tugewad, filmad suured ja selged ja nahk pehme ja tihe. Karwa ja wärwi poolest leidub neid mitme sugusid: hallid, mustad, kollased finised, walged ja kirjud.

Kõige soovitamamad oleks tumehallid, kuid suuremat majanduslist wäärtust neist meile wististi ei ole, sest et nad väga rasked kasvataada ja haiguste wastu väga õrnad on.

Tema raskus kaalub umbes 10—16 naela. Liha on kaunis maitsev ja ühe-wärwiline nahk ka õige kallis.

Tõu üffituid loomi arwustades võib järgmist wõrdlustawa saada :

1) Suurus ja raskus	40 punkti.
2) Kõrwade seis	20 "
3) Keha ehitus	10 "
4) Pea mood	15 "
5) Wälimus üleüldiselt	15 "
<hr/>	
Kokku 100 punkti.	

13. Inglise oinas-kodujänes.

Inglise oinas-kodujänes on wäljaspidiselt väga Brantfuge oinas-kodujänesega sarnane, muidugi ka väga lähedalt sugulane.

Sellel tõul on õieti pikad kõrwad, harilikult 26 tolli ja kuus tolli laiad. Et soojus kõrwade kasvamise pääle väga mõjub, siis peab nende tallide soojuse temperatuur alati 15° (R. j.) olema, mis muidugi kütmise teel soe tuleb hoida.

Karwa wärw on uel walge, hall, rohakas, kollane, must, kilpkonna ja madagaskariline. Madagaskar kodujänes on kollane, kuna jalad, pään ja saba mustad ehk tume pruunid on.

Kilpkonna wärw on wärwide segu — must, kõrb ja walge koos.

Boegida lastakse neid ainult suwel, aprillist juunini, aga arusaadawatel põhjustel on see tõug üleliig õrn ja langeb kergesti igasugu taudide ohwriks.

Mõned küll soovivad neid, kuid pidada võivad neid ainult löbu armastajad ja spordimehed. Nad kaaluvad umbes 10—12 naela.

14. Saksamaa lapiline kodujänes.

Neid tõugusid on õieti palju olemas. Pea igal hari tud maal, kus kodujäneste kasvatuse õitsenal järjel, on oma lapiline tõug, mida iga rahvas omaks nimetab. Nii on olemas Saksamaa lapiline kodujänes, Inglise lapiline, Belgia lapiline ja Rheini lapiline kodujänes, kes pea kõik ühte sugu konda kuuluvad. Kõigil neil tõugudel on põhivärv valge, mille pääl mustad lapid ehk plekid teatud kohtadel on, mis teha osade järele jagunevad. Enamasti käivad need lapid ja vöödid järgmiselt: Üle terve selja käib must viir ehk juga, mõlemal pool külgede pääl on mitu keskmise suurusega musta plekki, kõrvad on mustad, filmade ümber on musta farva oval võru ja filmade all põskede pääl on ühel liigil Saksamaa lapilistel kodujänestel must lapp, mis „libliku“ nime kannab. Nõnda on lapilisi kodujäneseid kahte jagu: liblikaga ja „liblikata“ ehk planknina.

Lapiliste kodujäneste villanahk on kaunis otsitav kau ba-aine, sest nad lähewad niisama loomulikus värvis tar wituksel ja walmistatakse neist pöranda waiwad, sohwa patjasid jne. Ka pargitakse neid ja tehakse fiis nahkadest jalandusi, mis oma häduse poolest midagi soovida ei jäta.

Saksa lapiline kodujänes kuulub raskemate liiki ja kaalub harilikult 10—14 naela.

15. Inglise liblikas-kodujänes.

Magu eespool öeldud, on Inglise-maa liblikas-kodujänes Saksamaa lapilise wend, ainult teisel maal üles kaswanud. Inglise liblikas on puhta, walge villanahaga, mis kaunist tumedate plekkidega üle on küllwatud.

Magu teada, liblikas kutsutakse teda sellepärast, et ta nina pääl tüme plekk on, millel laiati aetud tiibadega liblikaga juur jarnatus on. Plekid on mustad, sinised ja kollased, kuid kõige ilusamad on mustade plekkidega kodujäneseid.

Nende raskus on 7—8 naela. Majandusline tähtsus on tal väiklane. Karwa nahtadest saavad ilusad muhwed.

16. Black and tan kodujäneseid.

„Black and tan“ on Inglis keele sõna ta tähendab : must ja tuleleek. Sellest on see tõug ka oma nime saanud. Inglismaal on ta wälja arendatud ja sääl ka rohket tähelepanemist leidnud. Black and tan — must ja punane leek — on ka tema wärwid, mis teineteisega waheldawad.

Nende põhiwärv on must, kuna tuleleegi sarnased plekkisid ainult üfsikute kehajade pääl ette tuleb. Leegilised plekid leiduwad kulla pääl, millel kiisu sarnane kaju on, filmade ümbruses, kus ta kitsa wiiruna nähtawale tuleb ja rinna pääl ning kõhu all, sääl on aga punane karw palju walfjam, mis ojalta ka külgede pääle ulatab.

Nende willanahkade tarwitajate ringkond on aga wäiklane, sellepärast siis ka tulu pidajale küsitaw. Siiski mõned üfsikud püüawad neid tululoomadena pidada, kuid ilusaid liewa loomi on raske kaswatada ja sellepärast maksawad us, ka hääd suguloomad kõrget hinda.

Raaluwad 7—8 naela.

17. Belgia kodujänese.

Belgia kodujänest peetakse üleüldiselt õige rohkest Inglismaal ja Ameerikas. Teda tuleb Belgia hiigla kodujäneseft lahutada (Waata nr. 11.) Mõlemad tõud on küll rjhiseft algkonnast wõrsunud, kuid lähewad juba praegu teine üksieft lahku. Rõrwalt waadates tuletab ta wäga päris jäaäst meelde, sellepärast on arwamisi, et ta rist-sugutuse läbi neisteest ja kodujäneseft on arenenud. See arwamine näib põhjendamata olewat. Ehk ta küll wõrdlemisi palju jänest meelde tuletab, tuleb see ühtlus aga wiist sellest, et tõuparandajad teda kõige tahtmiseega niihästi kehamee kui naha pooleft jäneje sarnaseks on katsunud kaswatada.

Pää on wähe suurem, kui harilikul jänesel, keha kõrge, jalad kuiwetanud ja on wäga elawa loomuline. Willanahk on üfsikute punaste, mustade ja hallikate karwadega jegamine

taetud, kuid et punaseid kõige rohkem on, siis on ka üleüldine värw tõmmu ehk pruun. Saab tihti raskeks, nii et täis kaswanult 10—12 naela kaalub, aasta wanusest aga kõigest 4—6 naela. Liha on õige häa maitsega.

Belgia kodujänese arvustifku-wõrdluskawa on:

1) Wärw	30 punkti.
2) Keha	20 "
3) Pea	10 "
4) Kõrwad	10 "
5) Esimesed ja tagumised jalad	10 "
6) Kaskus	10 "
7) Wälimus üleüldise	10 "
<hr/>	
	Kokku 100 punkti.

18. Patafoonia kodujänes.

See tõug kuulub suuremate liiki ja on selle poolest tähele panemise väärt. Willanaha värw on tumehall, harwa ka päris hall, alt poolt aga tihti hele kollane. Pää on jäme, filmade wahel lai, lõug tugev ja suu suur. Kõrwad on laiad ja pikad, paenduvad otshadega tagaspidi. Keha on suur ja tugev ja kaalub läbistifku 10—15 naela.

Sfeeralifku suurt majanduslist väärtust ei ole. Sigimus on wähepoolne sest emane harilikult rohkem poegi ei too kui neli, mõnikord ka wähem, aga mitte kunagi üle 7.

Liha on aga kaunis häa maitseline.

19. Lotaringia kodujänes.

Selle tõu kodu on wististi Flandria, kust teda ka kõige rohkem kaswatatakse. Ta on walgete karwadega, kuid siin sääl musta plekidega üle külwatud. Kõrwad ja nina on tumeda wõitu. Kõrwad ripuvad paljudel londs, aga on ka neid, kellel nad püüsti seisawad.

Kaalub 10—15 naela.

Sigib hästi ja on wastupidaw, mis pärast teda ka kaunis laialiselt peetakse.

Meil, Gestic, eestkätt ei ole tal aga miskit tähendust ja on teisi paremaid sortisid, kes algajatele kodujäneste pidajatele rohkem tulu töötavad.

20. Normandia kodujänes.

See on üks uus tõug kodujäneseid, mis Brantsusemaal wälja on arendatud. Ta on üks segasugu Flandriast ja harilikust kodujänesest. On laialt aga Brantsusmaal juba tuttav. Bastupidawus on häa, niisama ka sigimine.

Ta tuletab Flandria kodujänest meelde, kuid on vähem ja ei ole mitte nii sirge, hoiab rohkem kerasse ja on wägusa loomuga.

See tõug signeeb hästi ja ei nõua toitmises nii mitmekesist. Liha on wäga õrn ja häa maitsega. Emad kannawad poegade eest wäga hoolt. Neid kodujäneseid võib päriselt waba õhu käes pidada, sest nad ei tarwita nii palju inimese hoolitsemist.

21. Sinine Bevereni kodujänes.

See tõug on oma nime Bevereni nimelisest Belgia külast pärinud. Ta on Belgia kodujänesest paranduse teel saadud ja teda peetakse praegu õieti palju Daanimaal, Norras ja Rootsis, iseäranis kõige rohkem aga Brantsusmaal.

Willanaha wärw on sinine, aga selles leidub ka palju muid helkisid. Kõige kallimaks loetakse tume-sinine wärw, mis hästi kallid on. Sugutamise otstarbeks on kõige kasulikum tumesinist isa ja walkjas sinist ema, ehk ka wastupidi, tarwitada.

Sinise Beverni kodujänese kehalaad tuletab mandolinet meelde: tagumine kehaosa on sügaw, lai ja ümargune, esimene kitsam ja peenem.

Selle tõu tüüpustisel esitajal peab selg pikk ja lai olema, silmad suured, elawad ja tumesinised, kõrwad pikad püstõiged Ladina numbri V. moelised, tagumised jalad tugewad ja pikad, esimesed peenemad ja lühikesed. See oleks nende sugutamise juures tähele panna, kui hääd järelsugu tahetakse.

Sinine Beberen on ise-ärانىs hää tapaloom, aga nõuab ka palju tugewamat toitu, kui mõni teine kodujänes! Muidu on ta hõlbus pidada, kasvab ruttu ja jõudvasti ja ei ole haiguste vastu mitte väga õrn. Sigib hästi. Emad toovad alati 8—10 poega ilmale ja peavad nende eest ise-ärانىs hästi hoolt.

Täis kasvanud sinine Bebereni kodujänes kaalub 10—15 naela, kui aga raskus suuremaks tõuseb, siis on määrgiks et tõug enam puhas ei ole, vaid sinna enam ehk vähem Belgia hiigla-kodujänese werd hulka on segatud. Meid võiks väga hästi liha otstarbeks meil proovile võtta, sest et nad Soomesgi juba kaunis laialt peetavad on.

Sinise Bebereni standard on järgmine:

1) Mood ja üleüldine väliskuju	20 punkti.
2) Värv	20 "
3) Raskus ja suurus	25 "
4) Kõrvad	10 "
5) Nahk	10 "
6) Selg	5 "
7) Pää	5 "
8) Jalad	5 "
	Kokku 100 punkti.

22. Soome-maa kodujänes.

See tõug on Soomes veel päriselt välja arenemata. Siiski on jäänud juba algust tehtud. Soome kodujänesete pidaja ja tundja Mag. Lauri Melander kirjutab taast nõnda: „See tõug on oma praeguses seisukorras alles täiesti parandamata ja mitmekesine oma kehame ja karva poolest; kohalikes oludes harjunud loomana pakuks ta aga parandus-tööle fiiski tänuliku aine.

Soomes on kodujänesete pidamine alles arenemise algul, nii et tõuküsimus veel sugugi ära otsustatud ei ole. Alles edaspidised äranägemised võiksid meile näidata, mis sugust teed siin edasi tuleks minna.

Omalt poolt soovitaksin kõige päält väikest hõbe-kodujänest, Bevereni ja Soome maa kodujänest. Mis wiimase nimetatusse puutub, siis tuleb meeles pidada, et see alles täiesti parandamata ja sellepärast veel kaugelgi kahe esimesega võistleva ei suuda hakata.

Tõu küsimusega ühes tuleb ka nimetada, et kodujäneste pidamises algajatel võimalikult ainult ühte tõugu loomi tuleks kasvatada. Siis õpib ta oma tõu, ühes selle hääde ja halbade külgedega palju paremini tundma ja jõuab teda tarviliselt edasi parandada." Nii kirjeldab Mag. Lauri Relander ja seda peaks ka meie algajad kodujäneste pidajad meeles pidama ja omaks võtma, et nad mitte palju tõugusid korraga omale käsile ei võta, mis nende tundma õppimist rohkemalt takistab.

Kodujäneste eluruumid.

Arvatavasti on esimesed algajad kodujäneste pidajad neid karjana koos pidanud, kus nad wabalt, nagu nende esivanemadgi, hulgani elasid ja ka siginesid. Aga aegajalt on asi näidanud, et mitmed tingimised ja paljud põhjused seda mitte ei luba.

Esiteks ei saa nende sigitamist kuidagi suures karjas korraldada. Kodujäneseid saavad siis nimelt liig sagedasti poegi, emad ei saa neid nii kaua imetada kui tarwis ja selle järelendus on, et noored põlv-põlwele nõrgemaks jäävad ja kergemalt tõbedele ohvriks langewad.. Niisama kergesti võib wabaduses paarimisel were-sugulus ette tulla, mis kuidagi wiisi lubatud ei ole.

Täiesti võimata on aga siis kodujäneseid ühes koos pidada, kui neid palju tõugusid koos on. Selle pääle ei ole siis mõeldagi, et jääb midagi korraldusi veel võiks olla ehk teha.

Ka võib neid wallalises olekus mitmed häda ohud ja õnnetused kergemalt tabada, kui seda kaitse all ja warjus ette võib tulla. On neil ju palju surmawaenlasi, nagu kassid, koerad, kullid jne., kes igatahes nende wabadust omakasutuks pruugiksiwad.

Teiseks hädaohuks on jälle see, et wanad kodujäneseid isekeskis peaaegu alati kisklewad ja riidlewad. Kõige wae-

nulifemad üheteise vastu on isased kodujänesed. Nad on nii vihased ühe teise pääle, et nende tisklemine ja riidlemine sagedasti nõrgema furmaga lõpeb. Ka emased kodujänesed on siis liig waenulised üheteise vastu, kui nad õime-tawad. Nad sööwad teise pojad ära, kui nad poeginud emase puuri pääsewad ja lõhuwad pesa puruks. Niisama on ka isastel see paha komme, et nad noori poegi sööwad. Sellepärast ei wõi neid selajal silmast lasta ja wabaduses oleks see wõimata seda igaford näha ja ära keelda.

Neil ja teistel põhjustel ei ole sünnis ega wõimalik täiskaswanud kodujänesid üheskoos pidada, waid nad peawad igakõks oma puuris olema, kus nad üheteisele kurja ei saa teha.

Uga olgugi, et loomakestel täielist wabaduses olemist soowitada ei wõi, ei ole sellega ometi weel wõeldud, nagu ei prungiks kodujänesete pidajal selle eest sugugi hoolt kanda. Ei, ta peab oma hoolealustele sagedasti ka wabasid ringkäikusid, lustilikka hüppamisi ja omatahtlisi toimetusi teha lubama. See sünniks kõige paremini iseäralistes sellets ots-tarbeits ehitatud jooksu-aedades. See sugused platsid ei tohiks mitte ühesgi hääs kodujänesete eluruumide-wõrgus puunduda. Jooksu-aiad on wõrdlemisi lihtsa ehitusega. Aluspõhi, mis nendel selle jaoks peaks olema, et loomad wäljaspoole aeda ei saaks käikusid kaewata, tehakse traatwõrgust, tõrwatud laudadest, kiwidest ehk tsemendist. Selle pääle laotatakse kauris pakõs furd mulda wõi liiwa, mille kallal lustilised aia-elanikud oma kaewamise himu wõiwad täita. Seinad wõiwad traatwõrgust ehk laudadest olla.

Niisugusid jooksu-aidasid wõib kodujänesete eluruumidega ühendada ehk ka, kui neid ainult suwel tarwitatakse, nendesse mõned lihtsad warju-alused ehitada, kus loomakesed juhtuwatel halwadel ilmadel warjul wõikõiwad olla.

Peab aga ettewaatlik oldama, et jooksu aias loomakeste seas paarimise ajal mingisugusid soowimatusi ei sünniks.

Puunduwad looma wõi jooksu aiad, siiski peab noortele loomadele waba jookõusid lubama, sest mingi asi nii suurel mõõdul nooremate loomade kaswamist ei edenda, kui et nad mõnikord pikemaid hüppeid saad teha.

Sellepärast wõib siis ka noori poegasid 3—4 kuuni üksteisega koos elada lubada. Mõndasama wõib noori ema-

Kodujäneseid kuni esirese figitamiseni üheskoos pidada. Dn aga keegi isa-loomad nuumamise otstarbeks ära kohitunud, siis võib neid ka julgesti ühes kuuris või ruumis pidada, sest nad jäävad kohitsetud peast palju wagusamaks ja taltsamaks.

Tähele pannes, kui elawa liikumise ja olemisega loomake kodujänes on, peaks arwama, et ta wõrdlemisi omale ka niisugust ruumikat elu ruumi nõuab, kus ta rahuldumisi oma liikumisi wõiks täita. Aga see ei ole mitte nõnda. Kodujänes, nii wähe nõudja kui ta toidu asjus, on ta ka eluruumi poolest. Neid võib kahtlemata ka säälggi pidada, kus kallimate ehituste puudusel teiste koduloomade pidamine sugugi kõne alla ei wõiks tulla. Sellega pole aga mitte tähendatud, et kodujänes midagi oma eluruumi tarbeks ei pruugi, et ta lihtsalt kuskil nurgas või urgas võib elada ja kõigiga lepiw, nagu prussjak või kikk — ja siiski hästi figineb ja toredasti kasvab. Ei, ka neil on oma nõudmised, olgugi wõrdlemisi wäikesed.

Kõige päält: 1) Kodujänesete eluruumides ei tohi tuul läbi tõmbaw olla, 2) ei tohi niiske olla, sest niiskus on üks kurjematest haiguste sünnitajatest. 3) Õhu puhastamine olgu täieline, 4) eluruumid peawad rööwloomade fisse tungimise korral tarwilist kaitset pakkuma ja 5) nendes ei tohi ruumist ega walgusest puudus olla. Need oleks peatingimised. Ja kui need täidetud saawad, siis oleks see juba kodujänesete pidajale pool wõitu.

Kodujänesete elu ruumide ehitamiseks ei saa ju kõigile täpikäälset juhatusi anda, sest see kõik oleneb ära olust ja kohast. Sinna üüriline, ehk ka majaomanik ise, ei saa ju kaugelegi niiviisi toimetada, kui maal elanik põllupidaja, kus ruumid laiemad ja kel kõik wärgid rohkem käepärasemad.

Dn olemas kahesugused ehituse wiisid kodujänesete eluruumide või korterite walmistamises: Wälised ja sisemised. Ühed seisawad wäljas, kuna teised kuhugile kinnisesse ehk sifemisesse ruumi on paigutatud. Need, mis wäljas asuwad, kui wabriku-tööliste kasarmud, kutsutakse wäljseteks eluruumideks, kuna teisi, kui loomalautu kunagi, sifemisteks, tallideks nimetatakse.

Esimeste elanikkudel on kõiki elutingimisi, nagu õhku ja walgust, palju hõlpsam saada kui teistel, kus päike, aga ka puhas õhk nii kergesti teed ligi ei leia. Sellepärast on

ka esimeste elanikkude saadused palju suurema väärtuslised, kui teistelt saadud produktid. Sellest oleneb siis, et välised ruumid palju soovitavamad on kui sisetised tallid, kus loomad puhastawat õhku ja wabastawat walgust tarwilisel mõõdul ei saa. Kuid need välised eluruumid tarwitawad kodujäneste pidajalt ka palju ruumi, mida linna elanikul neile wõimalik anda ei ole. Sellewastu on aga maaelanikul seegi tingimine kaunis kerge täita, sest nii palju platsi leiab iga jaunameeski, kuhu ta omad armsamad loomad puuridega wõib paigutada.

Talwel aga, kus meie juures külm nii wali on, tuleb neid väliseid majasid wõi eluruumisid kaunis kindlalt ehitada, et pakane elanikkudese ligi ei pääseks. Iseasi on, kui talweks neid eluruume kellelgi wõimalik on kuhugi talu-ehituste warju alla asetada, siis wõib ehitus suwine jääda ja nende hoolitsejat ei tarwitse talwilisel ajal ühte lugu majast eemal väljas käia. Kuid mööda minnes tuleb aga tähendada, et kodujäneste korterid millalgi talweks karja- ega sealauta ei peaks wiidama, sest et loomad nendes mitte ei edene.

On arwamisi meie algajate kodujäneste pidajate poolt kuulda, et neid loomakesi siin meie külmas kliimas talwel mitte wõimalik ei olla kaswatada, waid et see ainult soojemates maades mõimalik on. See on ekslik arwamine ja ei wasta kuidagi pidi wilunud kodujänestepidajate arwamistele, kes wiimasel ajal kõik selle poole kalduwad, väliseid kodujäneste elukorterisi pidama hakata, sest see olla palju kasulikum ja tulu toowam kui sisetised tallid, kus tihti äpardusi ette tulla.

Muidugi see on igal ühel isegi aru saadaw, et looma soojast kohast järsku koha wälja külma kätte wiia ei tohi, sest see jääks säääl warsti haigeks ja hakkaks põdena wõi sureks koguni wälja. Siin maksab seesama mõiste, mis iga-teisegi elawa looma juures teatawasti selge peaks olema: Kes wäljas lahedasti elada wõib, peab wäiksest saadik wälise ilmaga harjunud olema.

Nõnda siis, kellel wõimalik oma kodujänestele väliseid korterid muretseada on, see paigutagu nad kuhugi seina warju, nõnda et eeskülg wastu lõunat oleks. Tõud, keda willa- nahkade saamise otstarbeks peetakse, tulewad tingimata warju-

listesse kohtadesse mahutada, sest kui päikesekiired otsekohe loomade pääle langewad, siis rikuwad nad karnra ilu. Kõige päält kardawad seda kõige rohkem hõbe-, Sawanna ja Weini sinised. Et eluruumidel wihma kindlad katused oleks ja pakaseil talwe päewadel ja yödel, kui tuisst mõratsheb neid tihedad ölematid kataks, et kuiva põhtu paras jagu pörandal oleks, arwan, et see igale kodujäneste pidajale ilma aegne meeletuletus oleks. —

Üks pearõhkuteft on weel puhtus, seisku siis puuri^d sees wõi wäljas, aga selleft mööda ei tohi üksigi kodujänefe pidaja pääseda. Puhtus on pea asi ja selles sihis tulewad igas nädalas kord puurid käfile wõtta, neid puhastada ja aluspõht uuendada.

Terwis-hoiu otstarbel peab kewadel ja suwel puurifid paar korda põhjalikult puhastama, milleks kõige lihtsam ja ja odawam abinõu lubjawefi on, mille hulka 2—5% kreo-
lini wõib panna. Selle wedelikuga pritsitagu ja pinseldatagu puurid ja tallid üle, mis igajugused haiguse idud, kui ka tahjulitud söödikud ja putukad ära häwitab.

Puuride wõi kodujäneste eluruumide ehitufe wiis on igal kodujäneste pidajal pea ifesugune. Igaüks teeb nii, kuidas ta enefe paremaks arwamise järele kohasema arwab ja sellepärast on nad ka sagedasti liig puudulikud. Kunstilifi puurifid ja eluruumifid meie algajad kodujäneste pidajad küll eestkätt ei soowigi, sest need on kallimad ja tarwitawad rohkem ehitus-kunsti ja ümberkäigu harjumifi, kuna lihtsamad algajatele rohkem kohasemad oleks. Puurid, kus üffitud kodujänefed elutsewad, on kergem soetada ja on ka kergem ühest kohast teife wiia, kuna aga nõnda nimetalud tallid, mis eneses mitu puuri ühendab, rohkem paigal seiswad ja raske neid ühest paigast teife wedada on. Kõige lihtsamad puurid on pakk-kastid, mis odawad ja ühtlasi ka kerged wälja-ehitada. Kuid kast veab tihe ja tuulekindel olema, et loomadel tuuletõmbamist kannatada ei tuleks. Et kast täiesti wett peaks, tuleb ta asfaldi papiiga üle lüüa.

Kui niisugust kast-korteriid poegiwate emade jaoks mõeldatse tarwitada, siis on kõige kohasem teda waheseinaga kahels jägada. Waheseinasse tuleb läbi-käigu auk teha, milleft loom tarwikorral läbi wõib käia. Üht poolt tarwitab loom oma

harilikuks eluruumiks kuna ta teist peša tarwis hakkab fiskejeadma.

Wahesein tuleb niisugune teha, et seda tarwituse järele ära wõib wõtta, kui korterit üksi poegadele tarwitada tahetakse jätta. Seda peab aga tähele panema, et ukjed ja akna augud traatwõrguga peawad kaetud saama, sest puu-pulgad näritakse koeruse pärast ja ajawiiteks ikka läbi ja siis on rotid kutjumata külalised, kes loomade toidu ära õgivad.

Ka wõib niisugust kodujänese eluruumi mitme kordne teha, kui ruumi jätkub ja selle eest hoolt kantakse, et ülemiste kordade põrandad asfaltpapiga ehk mõne muu ainega täitsa kindlaks on tehtud, et wirts ülewalt alumise-korra elanikkudele kaela ei jookse.

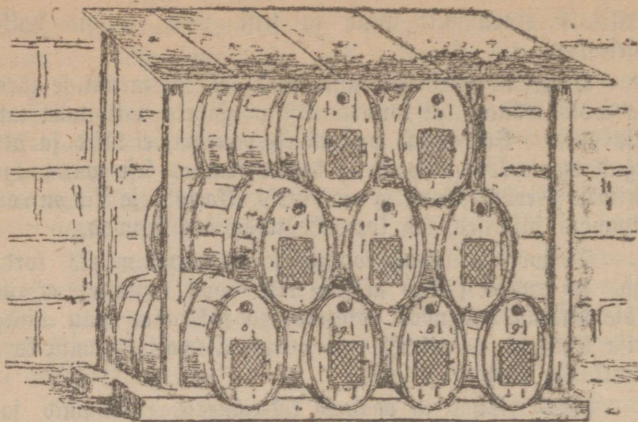
Wäga lihtsad ja odawad kodujäneste eluruumid saawad ka tühjaist waatidest, astjatest, aamidest, tsemendi ja heeringa tündritest, mis enne tarwitamist aga keewa weega puhtaks tulewad pesta, et halb lõhn ära kaoks.

Niisuguste waatide eluruumiks ehitamine on õige kerge ja odaw. Niisugusid nõusid tuleb küljeli olekus tarwitada ja umbes jalg maad kõrgemale alusele säädida. Waadi keskkohtast wähe alla poole finnitatakse iseäralised liistud wõi talad, mille pääle liistudest põrand asetatakse, kus liistudewahet ikka $\frac{1}{2}$ tolli tuleb jätta, et wirts alla saab nõrguda. Waadi lahtisele otsale tuleb traatwõrgust üks finnitada. Waadi põhja wõi põranda alla tuleb auk teha, kust wirts, mis põrandalt alla walgub, wäljajooksta wõib. Waadi alune peaks turba ehk saepuruga täidetud olema, et ta haisema ei hakkaks. Sarnaseid waatide kodujäneste eluruumisid wõib ka mitu tüki kõrwuti ja üheteise otsa paigutada, nagu seda pilt näitab.

Ühe praktilise ja otstarbe kohase kodujäneste eluruumi ehituse süsteem on järgmine:

Pikkus	1 $\frac{1}{2}$ arshinad.
Kõrgus	1 " 4 tolli.
Laius 24 "

Ehituse materjaliks wõiwad tolli pakused ja kase tolli laiused lauakesed olla. Külje seinad ja alumine

Baadid.

põrand tehakse täiesti tihedad, kuna otjasein ja lagi väikeste piludega tulevad jätta. Põrandast 8 tolli kõrgemale tehakse teine põrand, aga mitte tihe waid $\frac{1}{2}$ tollilise liistude wahega ja niisugune, mis raamikombele wälja saab tõmmata. Tarbekorral ei tohi aga kumbki põrand laega parallellis wõi loodis seista, waid tulewad kallatud wõi liuskad ehitada, nõnda et üks ots teisest 2 tolli kõrgem saab. Alumise põrandasse tuleb tsink rennikene panna, mis pikem kastist ja mille teine ots põranda madalamast poolt kastist wälja ulatab. Wuidugi oleks ka hää, kui kõik alumine põrand tsinkplekiga üle lõõdud oleks.

Niisugused liuskad põrandad on sellepärast tarwilikud, et kodujäneste wedelad wäljajehited, mida neil palju on ja mis seistes halwasti lehkama läheb, ära saab walguda. Ülemine põrand, mis liistudest ja piludega ehitud, on perekonna elamise tarweks ja säält jookseb wedel wäljajehide alla, kuna ta alt aga kohe renni kaudu wälja walgub, kus renni otja all olew wana nõu ta wastu wõtab.

Riikiwiit on aluspõhk ikka kuiw ja ei pruugi teda enne nädalat wahetada. Loomu - sunniliselt on loomakestel see

harjunud mood, et nad ühte nurka oma väljakeided panevad, mis muidugi säält tihemalt ära puhastama peab.

Rasti või eluruumi eesküljes on faks ust, pahemal pool traatwörguline ja paremal pool tihe laudne, mis mõlemad väljaspoole lahti käiwad. Rahe ukse wahepäälne raam võib ka traatwörgust olla ja on kõwasti finni, et ta eest lahti ja finni käimisel maha ei pöruneks. Laudse ukse taha pimedasse nurka pannakse pesa, mida poegija ema ise kohendab ja oma meelejärgi säeb.

Paheseinasse, mis wahele tuleb teha, lõigatakse 8 tolli läbi mõeta wäikene auk, kust ema läbi teisi ruumi võib käia, aga ta peab pörandast pisut kõrgemal seisma, et pojad tema läbi teisi puuri jaostkonda ei pääseks.

Laud uks on selletarbeks, et pesa järele waadata, alus põhku uuendada ja surnud poegi, kui seda peaks juhtuma, ära koristada. On ka tarwilik, et selle ukse alla-poole wäike wõrefene paigutatakse, et ukse awamise puhul noored pojad maha ei kukuks.

Kui pojad juba suuremaks saawad, võib pesa kuurist ära koristada, et neile rohkem oma liikumiste tarwis ruumi jääks. —

Ühe eluruumi seinä külge pannakse wäike redel heinte või ristikut tarbeks, pörandast umbes 16 tolli kõrgusele. Redeli pikkus võib 20 tolli ja laius 12 tolli olla. Terade ja wedela toidu tarwis võib mõni wäikene kausikene või potikene olla. Niisuguseid puurikesi võib aedadesse ja parkidesse — ka hooiwidesse, õuedesse — üles seada, neid traatwörguga (3×3 arsh.) ümber piirates. Seesugused wäikesed asundused paistawad dieti ilusad wälja ja awaldawad wactaja pääle wäga hääd mõju (Falkowsky).

Nii palju siis kodujäneste eluruumidest, mis muidugi nende pidajate meeleolust ja äranägemisest oleneb, kuidas nad neid paremaks arwawad teha ja seada. Tarwibus awab ise abinõud ja wiib otstarbele.

Lisan weel mõned märkused eluruumide aluspõhu üle juurde, mida algajatel kodujäneste pidajatel ikkagi tarwis tähele panna tuleks, sest iga sasi ja kätte puutu wahn ei kõlba selleks ja igale jördile kodujänestele pole see ka mitte ülskõik, mis alla pannakse. Näituseks ei tohi Angoora kodujän este aluspõhukõs kunagi rukkioõlge panna, kus küljes rukk

pääd on, niisama ka saepuru, sest need rikuvad kergesti peenikese uduwilla ära ja aitawad ta wilti minemiseks palju kaasa. Harilik alaspõhk on muidugi ikka suwewilja põhk, wõi kõlkad, aga wõib ka niisama nisu ja rukki õlgi jala pikuseks hekjeldatult tarwitada. Heksliga lõigatud põhul on weel see hää omandus, et ta rohkeat niiskust sisse imeb ja nõnda pöranda kauem kuiwa aitab hoida. Pääle põhu kirjavad mõned weel sügisel puu lehti, kõrkjaid, kanarpikku sõnajala-lehti jne., mis selleks otstarbeks ka kaunis hästi oma kohut täidawad, ainult puulehed üffi ei ole hääd, sest nad koguwad endisse väga palju niiskust ja lähewad ruttu läppama, waid neid wõib põhuga segada. Kodujäneseid annastawad neid ka süüa, millest siis kaherodne tulu on.

Niisugustes eluruumides, kus üks ainuke pörand on ja wirtsjal wisam jära walgumine, jääb oleks turbamuld kõige kohasem alus-aine olema. Ta imeb kuiwatatud olekus õige rohkesti niiskust ja halba haijusid enesesse, nõnda et teda umbes kuu aegu uuendamata wõib pidada. Pisut põhku peab siiski üle mulla pandama. Kus aga turbamulda saada ei ole, jääb täidab üffinda põhk oma kohust, kuid tingimata tuleb nädalis kord teda uuendada, muidu kogub liig rohkesti wälja-heiteid, mis halwasti haiwema hakkab ja mitmesuguseid haiguseid sünnitab.

Seda peab aga iga algaja kodujänese pidaja alati meelepidama, et kolm peapunkti on, mis kodujäneste kaswatamist edendab: *B u h t u s*, *t o i t* ja *õ h k n i n g w a l g u s*. Kui neid loomakestele korralikult wõimaldatakse, siis läheb muu kõik kergema waewaga.

Kodujäneste toitmine.

Teablaste ja asjatundjate poolt on kõikide koduloomade toitmine lähemalt järel uuritud ja katsete waral selgeks tehtud, kui palju üks kui teine loom toidu ollusid tarwitab, aga kodujäneste kohta puuduwad seenimaani weel kindlad teated.

Wanadel, wilunud kodujäneste pidajatel on see tabel küll paa sees, mõnedel ka kirjas, kuid algajatel on see esiti kõik uus ja tundmata. Wiimasel ajal on küll õpetlaste poolt

mõned näpunäited antud, millede järele meie ka siis käima peame.

Et kodujänes oma toitmise poolest wähenõudja loom on ja seega ka odaw pidada, siis peab tema pidaja seda hääd omandust oma kasuks ka suurel mõõdul tarwitada oskama; muidu saab ta kasu asemel kahju.

Ühist juhtnõõri kodujänesete toitmise juures ei saa täpi päält anda. Peab arwesse wõtma ja silmas pidama, mis otstarbeks me neid peame, kas nuum- wõi suguloomadeks, nende wanadus, suurus ja oluford. Arusaadawalt peab siis sedamööda kodujänesete pidaja neid ka söötma ja aegapidi sellega harjuma ja wiluma.

Et kodujänes taimetoitlane on, siis kõlbawad temale ükskõik misjugused taimed, kui nad aga muidu milgil wiisil rikke ei ole läinud. Muidugi on ka lihwtiisid taimi, mida mitte anda ei tohi. Pääle selle wõib talle kasuga ka kõiksugu kõõgi-jätiseid forjata, mida ta maiusena ära tarwitab.

Üleüldisemalt tarwitatawad kodujänesete pea-toiduained on: Sõutoit, heinad, juurwili, haljas-toit ja hädatoidud.

Sõutoidud on terawiljadest: kaerad, odrad, nisud; jahudena: kõiksugu jahud, kliid, sõkled, õlikoogid ja ka piim. Muud kui seda toitu tuleb wähesel mõõdul tarwitada, sest et ta kallis on ja kasuloomad ilma aegu raswa ajab. Kõige praem tuleb ford päewas teradega ümber käia ehk ka üle päiwiti, sellejärele kuidas loomade seis ja oluford nõuab.

Ennem tarwitati üleüldisemalt kaeru kõige rohken, sest et see loomade willanaha ilusa läikiwa peab. Nüüd on asi teisiti pööratud, kaerte asemel antakse odre tihemalt, et see mitmetpidi tarwiliku olla. Liha saada kindlama kiu ja muutuda maitswamaks, ei sünnitada sooliku-põletikku ega ärritada noorte loomade sugu organisi mitte. Sellega on siis kaerte andmine wähemaks jäänud, kuid sugu-isadele ja emakodujänesetele, kes end jugutada ei taha lasta, antakse ainult kaeru sellepärast, et kaer sugu organide tegewuse pääle ärritawalt mõjuda. Nisu antakse siis, kui teda on; ei ole teda, siis ei maksa kalli raha eest ka selle tarwis ostma hakata. Jahud, kliid, õlikoogid jne. tarwitatakse ainult pehmete toitude walmistamiseks, sest kuiwalt kodujänesed neid ei söö. Neid tuleb palawa weega leotada ja segatakse keenud kortuli.

lipufestega segi, mis harilikult talwel hää kodujäneste toit on. Karvaajamise ajal lisatakse weel linaseemne-jahu sekka, mis ilusa läikiva willanaha kasvatada. Behmetoidu andmisega oldagu aga kistsipoolne, sest ta ajab loomad ruttu raswa. Nuumloomadele on ta kohane, kuid suguloomade juures waadatagu rohkem ette.

Mis piima andmisest peundub, siis ei ole sellega nüüdsel kallil ja piimawaesel ajal midagi teha. Ainult poegadele ja poegade emale tuleb piima anda. Emale, kui ta imetab, ainult $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{4}$ toopi päewas ja poegadele siis, kui nad juba ema juures sööma hakkawad. Pareim weel kui piim pehme toidu sees neile antud saab.

Suurewili kõlbab kodujänestele kõik sööta, iseäranis porgandid, neid sööwad loomad kõige parema isuga, siis peedid, nairid, kaalikad, kartulid jne. Kaalikaid tuleb aga wähesel mõõdul anda, palju süües wõiwad nad loomade kõhule halba sünnitada.

Kartulid on laialine toidu-aine kodujänestele ja neid tarwitatakse wõrdlemisi mitmel wiisil söökidena. Behmetoiduna jahudega segi ja ka toorelt, kui neid noortele söömiseks on harjutatud. Kartuli päälseid ei tohi aga kodujänestele haljatoiduna anda, sest neis sisaldab rohkesti mürgilist ollust. Weel mürgilisemad on aga kartulite idud.

Mis heina sisse puutub, siis on see kodujänestele kui taimetoitlaste pää-toit söögiks tarwiline. Heinu sööwad nad ka väga juure isuga, päälegi weel siis, kui ristihainu seas on. Üksi väga halbu soo-heinu põlgawad nad, mis neile ka anda ei pruugi. Suwisel ajal, kui väga palju haljast toitu saada wal on, siis on üleüldse tarwilik neile kuiwa heina sekka panua. Niisugune kuiwa heina söötmine, iseäraldi noortele, on toidu seedimiseks väga tarwilik ja kaitseb neid sel teel kõhu haiguste eest.

Pääle heinte armastawad kodujäneseid kadakaid väga, mis neile ka kahju kartmata wõib anda.

Siis weel õled, mitmesugused puude lehed, kanarpiid jne. millede seast haawa oksad ja lehed neile kõige rohkem mokka pidi on. Puude oksid näriwad nad enam jagu küll selle tõttu, et oma hambaid kulutada, mis muidu suust wälja kaswaks. Selle pärast ei pruugi siis ka midagi juurikaid, porgandisi, leiwa tükkisi ja muid niisuguseid toidu-aineid

jõomiseks poetada, waid suuremates lõigetes kodujänelestele anda, millede kallal nad ühtlasi süües ka oma hammaste närimise kunsti tarwitada wõiwad. Selle tarwis ongi suwel ofsi kõige lehtedega walmis muretseda ja kuiwama panna, et talwel käepärast wõtta oleks.

Waatame nüüd järele misjugune see haljastoit on, mida me üheks kodujäneleste toiduharuks tähendafime. See on kõiksugune rohi, mis kusagil aga kaswab, umbrohuna aedades, kraawikallastel, teede ääres ja üle pea igal pool, kust niita ehk wõtta wõib. Halja rohu juures tuleb aga seda tähele panna, et teda märjast peast ega üleüldse niiskelt anda ei tohi. Esiteks antakse teda õige wähe, aegapidi ikka rohkem, kuni wiimaks päewas juba paar torda wõib anda. Muidugi umbes üks peotäis täiskaswanud looma kohta korraga, nagu kuiwe heinugi.

Üks rohiline sort on siiski olemas, mida ilma hädaohuta nii palju ette anda wõib, kui nad aga tahawad. See on wõilill, mis wara kewadel kaswama hakkab. Selle pääle on kodujänelestele wäga maiad. Suwel neid korjates, nii palju kui wõinulik, tuleb püüda neid ühes juurtega üles tõmmata, sest wägew walge weelik, mida wõilille juurtes rohkesti sisaldub, on ühtlasi ka ema-kodujänelestele tulus anda, mis nende piimale palju lisa annab.

Teine niisamasugune haljas maiuse-toit on kõrwenõges, mis seinte ja aidade ääres ja üleüldse igal pool rammusates kohtades kaswab. Teda wõib haljalt ja kuiwatud olekus sööta. Pareim muidugi kui kuiwatud nõgeseid pehme toidu seas antakse, aga enne peab neid tulise weega kupaatama. Nõges annab nahale ilusa läike, lihale häa maitse ja hoiab ka mõnesuguse haiguse eest, nagu wilunud kodujäneleste pidajad tõendada teawad. Neid tuleks juwel aegjasti korjata, kui nad weel nooremad on, wanad on sahwti waesemad ja nii palju tagawaraks korjata, kui wõimalik on.

Seda ja teisi sarnaseid näpunäiteid peaksid neid kodujäneleste pidajad tähele panema, kellel endil maid ega aedu ei ole.

Kapsa lehti ei tarwitse kodujänelestele mitte wäga soovitada, nagu ennemast tehti, sest kapsalehed ei ole mitte nii hädaohuta, nagu üleüldse arwatakse.

Kuidas on aga kodujäneste jootmisega lugu? Sellepoolest lähewad kodujäneste pidajate mõtted kaunis lahkumisele: ühed soowitawad, teised keelawad. Kuid arwatakse aga siiski, et kui kodujänestele alati kuuma toitu, nagu enamasti talwelantakse, siis ka söötmise juures wett tuleb anda. Ema-kodujäneseid peab aga enne poegimist, poegimise päewal jootma, — muidu wõiwad nad oma pojad janu pärast ära süüa. Suwel halja toidu ja juure toidu juures ei ole aga jootmisel mingit tarwidust, waid wõib ennem weel kahjulik olla.

Kui palju ehk kui tihti peab kodujänestele päewas süüa andma ja kui mitmekesiseks seda teha, selle üle toome siin kellegi kodujäneste pidaja arwe raamatust mõne näituse.

I. Täiskaswanud ema-kodujäneste söök.

Esimene hommik: Kuiwi ristikeina ja wikki 15 solotnikku, 1/2 wäikest kapsa pääd, mis pikuti katki lõigatud. Reispäewal: 15 solotn. kartulid s. o. üks suur kartul ehk kaks vähemad ja mõni puu oksakene. Dösets: Riiduheinu 20 solotnikku.

Teine hommik: Heinu 100 solotn. (üks peo-täis) ja peotäis kartulid wõi ernekõdra kestasid. Reispäewal: 100 solotn. peetisid (rusika suurune tükk) ja peotäis wikki ehk ristikeinu. Dösets: 75 sol. heinu ja mõni puu oksakene.

Kolmas hommik: Rohu, lehti, porgandid wõi peetisid 100 solotnikku ja peotäis ernekõdra kestasid. Reispäewal: Kaeru ja otre 8 solotnikku (wäikene peotäis) ja üks wäikene porgand. Dösets: Heinu, oksakeid ehk üks peotäis suhkruid wõi kuiwanud leiba tükkese.

II. Täiskaswanud isa-kodujänese söök.

Esimene hommik: Erne lehed ja warred ehk puu oksad wõi kapsa, kartuli, porgandi wõi peedilehed ning kaerad. Reispäewal: 125 solotn. rohu ja wäikene peotäis peterjellisid wõi tilli. Dösets: Peotäis rohu ja üks peet.

Teine hommik: Wikki wõi otre 60 grammi (terwe peotäis).
 Restpäewal: Oksi ning puu wõi aiawilja lehti 500 gr. Döfeks: Heinu wõi kapsa lehti, kartuli koori wõi porgandid.

Kolmas hommik: Wähe kuivi tilli. Döfeks: Heinu ja teri.

III. Noorte (emade juurest ära wõetud) kodujäneste söök.

Esimene hommik: Stalia kapsa lehed, porgandid. Restpäewal: Kuiv wikk, wähe tilli. Döfeks: Heinu.

Teine hommik: Ristikheina ehk lutsjerwid. Restpäewal: Raeru. Döfel: Peterjelli lehed, porgandid.

Siin ette toodud näituse waral (mis küll puudulik on) wõib igaüks wälja rehkendada, kui palju tal kohaliste produkti hindade juures ühe kodujänese pidamine aastas maksab. Peab aga weel meeles pidama, et siin ülesantud toidud niisuguses korras just ettekirjutatud ei ole, waid igaüks neid produktisid wõib muretseda, mis talle kõige kättesaadawamad on.

Mis üleüldse söötmisesse puutub, siis peab seda tähendada, et üks kindlaks määratud kord tuleb siise jääda, mil igalpäewal ühel ajal loomi sööta tuleb. Kolm korda päewas sööta tuleb tiineid loomi kandmise aja lõpu poolel, neid emasid, kes weel poegi imetawad ja noori kaswajaid poegi.

Ühe toidu päält järsku teise pääle üle minemine on väga kahjuline ja peab seda ettevaatlikult tegema. Iseäranis kewadel, kui kuivatoidu päält wärste haljatoidu pääle üle mindakse, tuleb haljast toitu kuiwaga esiti segatult anda ja nii ikka pikkamisi wähehaawal, kuni tarwilise määrani rehkendada. Niisama tuleb ka sügisel talwetoidu pääle ülemimesse teha.

Üleüldist toidu eeskirja wõi kindlat söögisedelit kodujäneste pidamises anda ei saa, sest see kõik oleneb kohaliste tingimiste, aasta aegade, peetawate kodujäneste tõu j. m. järele. Selleks peab ennast iga kodujäneste pidaja harjumise teel ja oma äranägemisel wilunedes kaswatama. Ja

kes juba wilunud söötmises on, sellel pole ka eeskirju tarwis, ainult algajadel kodujäneste pidajatel on näpunäiteid tarwis, kuni ta aegapidi ise wiluneb.

Mõned söödawad neid suwel kolm ja talwel kaksforda päewas, mis ka kõige rohkemalt tarwitusel on. Ka meilgi tuleb sellejärele käia. Muidugi tuleb selle eest hoolitseda, et nälga ei pruugiks kannatada. Ssegi arwata, tuleb õhtune portsjon ikka wähe ohtram olema, iseäranis talwel, kus ööd wäga pikad on. Niisama ka imetajate emadega ja noorte poegadega tuleb heldema käega ümber käia ja neile sarnaseid toitufid muretsema, mis rohkem jõndu annawad ja noorte kaswamist edendawad. Riisu terad ja piim tihemalt oleks küll soowitawad, aga igal ühel seda ei ole saadawal. Woegi peab tihemalt, wähemalt 3—5 korda päewas söötma, sest noored tarwitawad jõndu ja ramnu kaswamiseks. Üheks wäga hääks wähetoiduks ja isu äratawaks aineks on heinaseemnetest walmistatud keedis wõi puder. Heina hoiu kohtades, nagu küünides, pööningutel jne, leidab ikka suuremal ehk wähemal mõõdul heinapuru ja seemneid. Reid tuleb säält koguda, keeta ja pehme toidu sekka segada, mida soojalt anda wõib. Siis on tal hää lõhn juures.

Tarwis on ka kodujäneste pidajal teada, et mõned taimed kihwtised on, mida kodujänestele mitte anda ei tohi, kui neid haiguste eest hoida tahetakse. Metsloom ei puuduta loomusunnil sarnaseid kihwtiseid taimi, aga kodustatud loomadel on see instinkt enam wähem kadunud. Sellepärast tähendame nende kihwti-taimede nimelirja üles, et algajad kodujäneste pidajad neid teistest eraldada wõiks:

1) **Tulilill**, tulikas ehk sügelill, nagu teda kuskil pool kutsutakse. See taim algab kewadel warakult juba oma kaswamist ja õitseb juba mai kuul kollast karwa õites. Reid leidub madalates heinamaades, koplites ja pea igal pool niisketes kohtades. Tulilled on wäga kihwtised taimed, mida hädaohklik loomadele anda on. Heinana kuwatud olekus aga kaotab oma mürgilise jõu ja on kahjuta.

2) **Woon**, magun ehk kufelill. Seda põllulille wast tunnawad kõik, mida wäga sagedasti ilutaimena aedades kaswatatakse. Woon on wäga mürgiline ja peab tema eest hoidma, sest söömine järeltab ka surma.

3) Külmalilled ehk ülased. Kaswawad metja wilus aedade ääres, jõe ja kraawi kallastel. On väga kihwtine ja õitseb juba aprilli ja mai kuul. Neid on kahte seltsi ja õitsewad kollastes ja walgetes õites.

4) Kuke ehk täokannused. Neid leidub igal pool, põldudel ja aedades, sest nende perekond on väga laialine. Kukekannused on tume siniste õitega taimed ja õitsewad juunist augustini.

5) Kooljaputt ehk surmaputt. See taim kaswab 3—4 jalga pikaks, armastab hummuse rikast maad ja warjulisi kohte. On väga kihwtine taim.

6) Koerapeterse ll. Seda taimet leidub aedades ja põldudel õigerohkesti umbrohuna ja on söögi peterfelliga päris ühte nägu. Aidadest tikkutud umbrohtude seas peab need wälja wiskama, kui kodujänelestele jäält tikkutakse.

7) Maawits. Roomaw taim ja tõuseb pöösana üles, õied siniillad ja marjad punased. Rahwa seas arsti rohuna ja tõbede wastu tuntud taim.

8) Hullukoera rohi. Kaswab enamasti prahi hunikute otsas ja umbes 2—3 jalga kõrgel. On väga mürgiline taim. Lehed sameti sarnased pehmed rohelist karwa ja õied kollakad ja pruuni juttidega.

9. Ussi, ehk hooramarijad. Neid leidub meie metsades ja heinamaadel õige rohkesti. On umbes poole jala kõrgune ja nelja munataolise lehega. Õitseb aprillist maini.

10) Kaeralill ehk kuljus. See lill kaswab ruffi wäljadel. Õied on lillakad karwa. Temas leidub wähemol mõõdul mürki, kui eelpool nimetatudes.

On weel paljugi taimi milledees enam-wähem kihwt, leidub, näituseks nagu harilik kanep, tatra õied, kartuli warred, nupud ja idud, karikellad, latukasalat, oleander, nasiniinepuutoominga marjad jne., millede söötmine kodujänelestele kahjulik oleks.

Kodujäneste nuumamine.

Magu teada, on kahte sugu arvamisi rahvasuus kodujänese lihamaitse üle kuulda, ühed kiidavad teda iseäranis maitsewaks, kuna teised seda jälle liig imaraks ja maitsetuks peawad. See maitsete wahel oleneb aga kõik kodujäneste toitmisest. Kes kiidawad, on arwatawasti nuumatud looma liha süüa saanud, kuna need, kes laidawad, niijugustest loomadest walmistatud küpsist on söönud, keda peaaesjalikult harilikku heinte, haljatoidu ja juurewiljaga on söödetud. Ka tuleb loomade wanadus arwesse wõtta, kelledest toit on walmistatud. Wanade liha on kõwa ja maitsetu, noortel aga õrn ja igapidi mokaääraline.

Kodujäneste lihamaitse oleneb ka tõust, nuumloomade wanadusest, puhtusest, söötmisest ja toitumise walmistamisest. On need nõudmised kõik korralikud olnud, siis peab ka hää kõik weel parema roa walmistama.

Liha jaoks tuleb kodujäneseid alati nuumata, muidu on wõimata häämaitselist liha saada. Wäikest tõugu ja kestmise suurusega tõugude lihal on iseäranis kindlam ja lühem kiud ja ta on õrnem kui suurte oma. Wäikesel lihaga on iseäraldi Angoora, hõbe ja jänes-kodujäneste tõugudel. Kui tahetakse, et liha maitsew saaks, siis peawad ka kodujäneste eluruumid wõi korterid puhtad hoitud saama, wastasel korral rikub halb õhk, mida loomad sisse hingawad, ka liha hää maitse. Pea asi aga on toit, millega nuumatawaid kodujäneseid söödetakse. On see rammus, toitew ja jõu-
lusid sisaldaw, siis on ka liha niijugune, mille üle kelgi midagi halba ütelda ei ole. Kui näituseks antakse nuumamise ajal nuumloomadele terawilja, jahudest walmistatud pehmet toitu, leiba, piima jne, siis loomulisele peab ta parem olema, kui seda neilt loomadest oodata wõib, keda toore ja halja rohuga, kapsalehtedega, nairistega jne., söödetud on

Kodujäneste lihast toitumise walmistamisest räägime allpool.

Nuumamise aeg kestab kõige rohkem kolm nädalad. Nuumaloomaks ei tohi nooremaid kui 3—4 kuu wanuseid wõtta. Kui aga häid willanahku ka saada tahetakse, siis tuleb neid 5—6 kuu wanusele nuumale panna. Noored ja

kohitsetud jänesed lähewad rutem rammusaks, kuna wanemad ja kohitsemata kauem aega tarwitawad, igatahes aga mitte üle nelja nädala.

Nuumata tarbeks määratud kodujänesed tulewad wähem kitsasse puuri panna, kui nad harilikult on, kus nad nii palju liikuda ei saa ja jooksta ei wõi. Wõib ka kaks ühte puuri mahutada, ainult mitte wanu isa-kodujäneseid, need tulewad tingimata ükssikult nuumata, waid noored, kohitsetud ja emakodujänesed. Barem on kui puurid pimedad on, kuid õhk olgu tarwilisel määdul saadawal ja puhas. Puhas õhk ja puhtus nuumamise ajal muudab willanaha ilusamaks ja tõstab wäärtust.

Nuumamise ajal tuleb kodujäneseid 3 ehk ka 4 korda päewas sööta, aga ikka omal kindlaks määratud harilikul ajal. Barem on kui nuumloomadele keedetud toidud antakse, mis seda soowitawam on, et keenud toidud paremini ära seediwad. Wäga raske on ette kirjutada, mis toidud just nuumloomadele nuumamise puhul andma peab. Üks teeb seda nii, teine teisiti ja kolmas ei pane kumbagi tähele ning ühtemoodi edewad kõik. Wõib ainult mõnda toidu-ainet nimetada, mida tundmata ja asjaga wilumata algaja just esimene kord tegema peaks. Hommik, näituseks, võib anda: ristikeina ja loomatoidu porgandid ehk peeta; lõuna ajal: keedetud kartulitest, ernejahust ja nisukliidest walmistatud hästi mure pehme toit; õhtul; võib kaeru ehk odre anda. Wõtame teine näitus: hommikul: Kartuli pudru, kuhu rohkesti kaera ehk odra jahu ja wähe kuiwatatud ja peeneks tõugatud kadakamarja on segatud. Lõunaajal: $\frac{1}{2}$ kortenat keedetud piima ja õhtul umbes 50 grammi aia ehk loomatoidu porgandid ja kaeru nii palju kui sööwad. — Peab isegi mõistma, et niisuguse toidu pääle peab pikkamisi üle minema, muidu võib lugu hädaohtlik olla. Segatoidu sekka oleks soowitaw ka wähe pterjellisid, sellerit, köömnid, majorani juu. segada, sest need lõhnawad rohud annawad lihale iseäralise peene maitse. Ka näpu täis soola lisatakse pehmele toidule juure. Nimetan weel kord piima andmist, sest piim oleks nuumloomadele wäga soowitaw, ta teeks liha walgeks ja maitswamaks ja ajaks loomad rutem rammusaks, aga — kust teda saada?! Kel teda aga on, siis oleks läbi aetud piimaga mõnus pehmet toitu walmistada ja teda paljalt kodujäneestele nuumamise

ajal joogiks anda. Kapsalehed ja köögijätised — wälja arwatud leiwa tükkidesed — jäägu nuuma ajal neile pakkumata, mida nad ka siis ei söögi.

Peab mööda minnes tähendama, et söötmisenõud ja riistafesed alati hästi puhtad hoitud peawad olema.

Kodujäneste paaritamine ja siginemine.

Rii nagu iga teiseigi loomatõu juures kelle pääle suurt rõhku pantakse, et suguloomad ilusad, terwed ja tõu-tundemärkides ehtsad oleksid, niisama tuleb seda ka kodujäneste juures tingimata arwesse wõtta. Ja weel rohkemal määdul, kui tahetakse, et nende pidamine tulus ja kasuline oleks. On ju wana igawene tõde, et terwetel ja tugewatel wanematel terwed ja tugewad järeltulijad saawad. Rii on ta ka kodujäneste juures. On suguloomade jaoks wäljawalitud loomad haiglased ja nõrgad, siis tulewad need puudused ja haiglased nähtused poegade juures weel suuremal määdul nähtawale. Sellepärast edeneb kodujäneste kasvatus kõigerohkem ainult sellel pidajal, kes õiget wäljawalikut suguloomade juures oskab pidada. Tihti eeskitaakse aga selles asjas. Iseäranis algajad on need, kes palju eeskijammusid teewad, nõnda et terve kodujäneste pidamine eneses ju algusest saadit surmaidu kandma hakkab.

Sellepärast on iga algaja kodujäneste pidaja pea mure see, et ta omale sugu jaoks kõige elujõulisemad loomad jätaks, ehk muretseks, sest sellega pantakse nende kasvatamisele ja hääle kordaminekule alus ja põhi alla.

Isa-kodujänest, kellega paaritatakse, peab kõigiti eeskujulik loom olema. Tema omadused peawad olema: eht tõu tüüpiline wälimus, tugew pää, õiged jalad ja selged filmad, Niisamajugused nõuded läiwad ka ema-kodujänese kohta, ka temal peab selge waade, lai rind ja õiged tagumised jalad olema. Pääle selle tuleb weel rõhku siieda ja läitiwa karwa pääle panna. Niisaid ei tohi ema-kodujänesel wähem olla kui 8. Neid ema-kodujäneseid, kes korruga ainult 1—3 poega ilmale toowad, ei maksa pidada, sest et nad selle puuduse — wähesese sigiwuse — ka järeltulewale joole edasi annawad.

Suguloomad ei tohi isekeskis mitte werisugula sed olla, sest selle tagajärg on loomade väljasuremine. Ja just kodujänesete juures tuleb see werisuguluse-hädaoht iseäranis suuresti ette. Selle tagajärg on harilik järeltulijate nõrkus ja jõuetus, mille kaugas kõiksugu haigused käiwad. Sellepärast tuleb paaritamise juures ikka meeles pidada, et isa-kodujänes emaloomaga mitte ühest perekonnast pärit ei oleks, waid wõõrsilt, kas kusgilt teisalt ostetud ehk wahetatud oleks.

Du isa-kodujänes kahetja kuune, siis wõib teda sugutamise otstarbeks tarwitada; juuremate sortide juures täieneb ta suguküpseks alles 9 kuuliselt. Ja niiviisi wõib teda 3—4 aastani pidada ja sugutamiseks tarwitada. Niisama on ka ema-kodujänesete juures lugu. Suuremate tõugude emad peawad 1 aastaseks saama, kuna wähemad tõud 6—8 kuuliselt jeks juba kõlbulised on.

Suguloomad ei tohi mitte liig rammusad ega liig lahjad olla, waid keskmiises jõus. Rammus ei jää kergesti tiineks ja kui jääb, siis on sünnitamine rohkem hädaohtlik, kuna liig kõhn jälle väga kidurad pojad sünnitab. Missugune kodujänes liig rammus ehk missugune liig lahja on, seda wõib kergesti ära tunda, kui käega üle selja filitada: kui kondid tunda, on lahja, ei ole tunda, on rammus. Siis on ka kerge paras wälja walida.

Paaritamiseks tuleb ema-loom isa-looma juurde wiia, sest emased, kui neil iseäranis hääd soowi ei ole, ei lasa isaseid kergesti juurde ja isased omalt poolt jälle on wõõras puuris kartlikud, hakkawad ümber nuhkima ja unustawad oma ülesande kergesti ära.

Loomi ei tohi ühes olemise ajal järelwaatuseta jätta, waid ema tuleb kohe oma jaoskonda wiia, kui isa temaga kolm lorda on paarinud. Paarimine näib õnnestanud olewat, kui isa kas selili wõi ema kõrwale kukkudes hästi kuuldawalt häälitseb. Siiski ei wõi weel kindel olla, et see õnnestanud oleks. Niisugused emad, keda esimest korda paaritatakse, jääwad siis pea alati kandjaks, niisamati ka need, keda kohe selle järele paaritatakse, kui nad pojad on saanud. Selle wastu juhtub aga õige sagedasti, et emadele, kes mõni aeg pärast sünnitamist isa juurde wiiaakse, esimene paaritamine soowitud tagajärgi ei too. Niisugusel juhtumisel tuleb paaritamist mõne päewa pärast uuendada. Kui ema siis

paaritamisest tagasi hoiab, isa eest kõrwale põigates, siis on see märgiks, et esimene paarimine on õnnestanud.

Üleüldse ei wõi seda teguviisi kaitsta, et ema-kodujä-
neft pääle poegimise kohe paaritatakse. Peab ju meelde
wõtma, et ema piima and kandmisega lõpu poole ikka rohkem
wäheneb ja nõnda wiisi poegade toit liig wäheseks jääb.
Ja sedawiisi kaswawad nad nõrgad, ühtlasi ka ema ära kur-
nates. Sellepärast peaks sünnitamise ja uue paaritamise
waheaeg vähemalt paar nädalat pikk olema ehk soowitawam
weel neli nädalat.

Tuleb meeles pidada, et kodujäneseid mitte sagedamini
kui 4—5 korda aastas poegida ei pea lastama ja needgi
korrad sündigu määratud aasta aegadel. Suguloomadele
iseäranis sünnis puhkeaeg oleks nowembri lõpust weebruari
lõpuni. Kodujäneft kõrwade pidi tõsta, nagu seda mõned
teewad, ei ole mitte sünnis, sest et see loomakesele arwata-
wasti piina teeb. Kõige parem on teda ühe kädga päält,
teisega alt wõtta, wähe ennaft wastu suruda ja niiviisi üks-
kõik kuhu kanda, ilma et loomale wähematki kahju sünniks.

Pärast sugutamist peab emast paremini toitma ja te-
maga wõimalikult ettewaatlikult ning tähelepanelikult ümber
käima. Tuleb ka ette, et emad kandmise ajal söögi-isu ära
kaotawad, niisugusel juhtumisel on soowitaw nende toidu
juure lõhnawaid ja kibedaid rohustid lisada, nagu: peter-
sellisid, tilli, müütisid ja teisi.

Kodujänese kandmise-aeg on harilikult 29—31 päewa.
Selle liginemisel hakkawad emad kangesti tallitama, kanna-
wad puuri mööda oksakesi, õlgi ja muid põhku, mis otse
päris kena waadata on. Kellel selle tarwis pesad wõi poe-
gimise kastid, siis peab see puuri pandama, kuhu emad pesad
ehitawad. Kuid neid kastisid ei ole just hädasti tarwis, en-
nem wõiwad nad kahju kui kasu tuua, sest wäikesed pojad,
kes ema nisade küljes ripuwad, wõiwad kergesti ema kastist
wälja hüppamisel ühes ka wälja kukkuda, kus nad endid kül-
metawad ja surma wõiwad saada. Sünnitamine ise on kau-
nis lühikene ning ilma suurema raskusteta. Ema katjub
esimestel päewadel poegi ära peita, katab neid õlgedega ehk
millegi muuga kinni ja ei lähe päewal, iseäranis inimeste
juures olekul, nende ligi, kuid õõsel hoolitseb ta nende eest
täielikult.

Umbes paar päewa enne poegimist ja niisama palju poegimise järele, tuleb emale wett anda, ehk kui wõimalik, teedetud piima, siis wõib kindel olla, et ema janu tundes oma poegi surnuks ei hammusta.

Ena peab siis, kui ta sünnitab ja ka päew otja selle järele rahule jäetama. Alles teisel wõi parem weel, kolmandal päewal tohib talitaja pesakonna järele waadata, mitu uut juurde-tulijat sääl on ja surnuid, kui neid on, ära koris tada. Nii peab ta seda iga kolme päewa tagast kordama et hiljemalt surnud poegi, mis wast mädanema wõiwad minna ja teisteigi terwist ei rikuks, pesast kõrwaldada.

Tihti tuleb ette, et kodujänesed palju poegi sünnitawad, 8—15 poega korraga. See arwu-rohkus oleks muidu küll rõõmustaw, aga ema ei jõua neid toita. Sellepärast peab neist nõrgemod ja tillemad ära häwitama ja mitte üle 6 poja emale jätma. Neid toidab ta täielikult. Juhtub aga, et see õnnistatud perekond mõni kallihinnaline tõug oli, siis oleks üks pääse-tee, kui teine imetaja ema juhtuks olema, kes häameelega „kasu lapsed“ wastu wõtaks. Niisugused wõõrasemad kutsutakse ammedeks. Seda trutstükki mängitakse järgmiselt: Amm tuleb oma puurist wälja wõtta ja kuhugi mujale paigutada. Taga wiiake wõõrad lapsed amme pesja ja segatakse sääl tema poegadega segamini. Kui mõlemate pojad ühe karwalised on, siis tuleb amme poegile, kes ju ära tulewad hukata, märgid külge teha, et eksitust ette ei tuleks. Poole tunni pärast on wõõrastel poegadel juba uue pesa ja selle elanikkude lõhn juures, nõnda et amm wõeraid oma poegadest enam ära ei tunne; wastasel korral kiskub ta need lõhki. Pääle selle wõetakse amme pojad pesast wälja ja hukatakse ära. Harilikult wõtab wõõras-ema uued asunitud oma poegade pähe wastu ja kaswatab nad üles. Niisugust abi-nõu tuleb kui häda asja torwitada. Seda ei ole ka karta, et amme piim kallihinnaliste poegade tõu-omaduste pääle mingisugust halba mõju awaldaks.

Ragu teada, sünniwad pojad pimedatena ja ilma karwateta. Oma esimese kehakatte saawad nad alles paari päewa wanuselt, kuna filmad alles 8—10 päewa pärast lahti lähewad. Talwel külmal ajal sündinud poegadel on mõnikord filmad terwe kuu aega kinni. Niisugusel korral on külmetamisega tegemist, mis juba haigusjeks peab nimetama.

Umbes kolme nädala wanuselt lähewad pojad pelast wälja ja hakkawad wähe-haawal seda-sama toitu sööma, mis emale antakse. Poegi ei saa emast enne lahutada, kui 5—6 nädala wanuselt, alles selles wanuses jätawad nad imemise järele. Kõiki poegi ei tohi korruga ema juurest ära wõtta, waid alguses tiikti kolm ja teised paar päewa hiljem.

Ilma emata jäädes tuleb poegade eest hästi hoolt kanda ja neid paremini toita. Toitu tuleb neile wõimalikult korraliselt ja määratud tunni arudel anda, tihti, aga mitte juuri osasid korruga. Toore toidu harjutamisega peab iseäranis ette waatlik oldama, et noored pojad seda palju ei sööks ja sellega mitme kesiheid kõhu-haigusid — ja ka surma ei saaks. Kriiwad heinad ei peaks neil millaski punduma, sest need on mõnusaaks wahendiks ja rohuks nende kõhule. 4 kuu wanadusel tulewad nad ühest lahutada ja üfsikutesse eluruumidesse paigutada.

Kodujäneste pidaja ei pea mitte oma hooldealuste wastu iialgi kall, ei ega hoolimata olema, waid nendega alati hel- lasti ümber käima. Nad harjuwad oma tallitajat ka ruttu ära tundma, kuna wõõrast inimest kardawad.

Nuum-kodujäneste tapmine ja naha walmistus.

Enne tapmist tuleb nuum-kodujäneft umbes päew aega wäheha toiduga jätta, et siiskond tühjemaiks jääks ja fergem thlaid oleks.

Neid tapmise wiisid on mitmesuguseid. Ühed lasewad wäikese rewolwriga (6 mm.), mis muidugi kõige lihtsam ja inimlikum oleks, kuna teised millegi nua wõi kaitaga uimaseks lööwad. Pea-asi oleks tapmise juures muidugi, et loom kaua asjata piina ei kannataks. Rewolwriga lastes tuleb filmade wahetele trehwata. On loom koha surma saanud, siis tõstetakse ta tagumise jalgu pidi rippu, et weri hästi wälja jookseks, millest ka kääksid wõib walmistada. Rohkem pruugil on aga uimaseks löömine, mis järgmiselt toimetatakse: Kodujänes wõetakse pahema käega kõrwupidi finni, kuna paremas käes olewa kaita ehk nuuakesega loomale kõrwade taha kulla kohta tugew hoop antakse, nõnda et ta uimaseks jääb. Ei tohi aga nii kõwasti lüüa, et kulla-luu puruks läheb, ehk

küll mõned seda just soovivadgi. Aga see ei ole hää, sest lõmastud kohast ei nõrgu veri hästi välja. On loom uimajels löödud, võtab tapja ta oma jalgade vahele, hoiab pahema käega kõrvust kinni ja lõikab paremas käes olewa olewa kaelsa-foone ristil läbi, et veri välja jookseb. On veri välja nõrgunud, siis võetakse parema käega kõrvust kinni ja hõõrutakse pahemaga looma kõhtu pidi, et kusepõis ära tühjeneks, sest siiskonna väljavõtmise juures võib nuga ta kergesti katti lõigata ja vedelik liha päale jooksta, mille ta kõlbmataks teeb.

Selle järele säätakse loom selili, lõigatakse nahk tagumiste jalgade päält viimise liikme kohalt lahti ja pantakse tagumisi jalgu pidi rippuma. Müüd lõigatakse nahk tagumiste jalgade seesmiselt küljest kuni sabani lõhki, pürafoolik ja juguosad lõigatakse ära ja nahk tõmmatakse kõrvuni maha. Siis lõigatakse pää otjast ära, avatakse kõht ja võetakse siiskond välja. Siin juures peab õieti ettevaatlikult toimetatama, et foolikad ega sapi-põis katti ei lähets ja seda-viisi liha ei roojastaks. Müüma jaoks määratud kodujänese tagumised jalad jäätakse alt poolt põlve naha sisse, tunnistujeks, et müüdan loom nimelt kodujänese on ja mis tõust. Pääle seda, kui süda, maks ja kops puhta weega ära on pestud, pannakse nad kõhuruumi tagasi. Sugu organid tulewad tingimata välja lõigata. On kõit lahutud, riputatakse tapetud looma-liha kuhugi jahedasse, aga õhurikassee kohta päewaks ehk paariks ripnema, mis lihale parema maitse annab. Ei ole mitte hää liha keldrisse ehk kuhugi ummusesse kohta wiia, et halb õhk lihale ka halwa maitse juure ei jäta.

Enne tarvitamist tuleb liha vähemalt tund aega äädika wee sees kus üks osa äädikat kolm osa wett on, leotada. Na piima sees peetakse teda päew otja, kui seda kellelgi wõimakil on; see oleneb aga sellest, mida lihast tahetakse valmistada.

Nahk pantakse laua tüükese päale, lihapool väljapoole ja lastakse kuskil õhukuivas kohas ära kuivada; mitte tule paistel ega päikese käes. Enne kuivatamist tuleb naha küljest aga kõit kinni olewa liha ja raswa raasud ära kiskuda, mis iseeneest väga tüütü töö on, sest jänese nahal on mitmed kelme korrad, mis sinna mitte jääda ei wõi. Seda tööd saab siis kergemalt toimetada, kui toores nahk paariks

tunniks külma wette pantakse, kus enne peotäis joola ära on leotud. Selle järele wõetakse nahk weest ja pantakse riide pääle, kus ta kuskil jahedas kohas paarid päewad tahendama ja kuiwama peab. Willa-pool peab all pool olema. Nõnda tehes on tõlu-fordade maha kaapimine kaunis kerge töö.

Nahkafid tuleb kuiwas kohas alal hoida, kuni neid rohkem koguneb ja suuremal hulgal müügile wõib wiia.

Talwised nahad on kallimad, mis nowembrist märtsini kogutud, kui suwised, sest neid wõiwad kasuka-tegijad kõige paremini tarwitada. Kodujänese nahkade korralituks tegemine, et neid kohe tarwitusele saata wõib, on kaunis raske töö ja nõuab asja tundmist ja hädad wilumist. See töö peakski asjatundjate hoolets jääma, aga wõib siiski järgmise õppuse järele ise püüda sellega walmis saada.

Kuiwad nahad, kui neid palju kogunud on ja nülgi-mise järel weel — nagu eespool öeldud — puhastatud ei ole, siis tuleb neid paariks päewaks külma wee sisse ligunema panna. Wälja wõttes riputatakse naha liha-poole peeneks tõugatud maarjajääd ja peenikest joola — 2 osa esimest ja 1 osa wiimast, kuhu selle lisaks weel 1 teelusika täis jahwatatud kanget pipart iga naha kohta juurde lisatakse. Siis tõmmatakse iga nahk iseäraldi puu pääle pingule ja pantakse kõik ühte kimpu, mis kottides 8—10 päewa kuskil niiskes kohas, kas keldris ehk mujal peetakse. Sellepääle laotatakse nad uuesti laiali ja uhitakse nende päält maarjajää ja joola ära. Muudugi peab karwa-poolt warjama, et see wiga ei jaa. Müüd wõetakse raswa kõlud — nagu eespool juba tuli — ettewaatlikult rooga ära; ka tarwitatakse selle tarwis ihumise-kiwi, et nahk ritunud ei saaks. Selle järele hõõrutakse nahkadesse wähe peeneks tõugatud maarjajää ja pingutakse nad uuesti kuiwama. Kui nad küllalt kuiwad on, pehmentatakse neid, lihapoolt all pidades, wastu laua äärt hõõrudes. Müüd raputatakse neile nisu-kliisid wõi kaerajahu pääle ja pehmetatakse seltsamal wiisil uuesti. Kui nisu-kliid wõi kaerajahud, mis külge haanud, päält ära on raputatud laotakse nahad laua pääle, karwa pool pääle poole, wõetakse peenikest sooja liiwa, mis põhjalikult karwadele sisse hõõrutakse ja alles pärast liiwa ärajahtumist wälja raputatakse. Seda teguwiisi uuendatakse, kuni karw peenikeseks, läikivaks on muutunud. Lõppeks klopitakse pain-

duwa tepiga nahka lihapoolt, mille tagajärjel kõik liiv välja variseb.

Kodujäneste nahku tarvitatakse õige mitmekes otstarbeks. Neist tehakse kasukaid, mis väljamaal väga nõutud kraam on, värvitakse ja müüakse mitmesuguste metsloomade-nahkade pähe. Kõiki nahku ei ole aga jügugi tarwis värvida. Näituseks hõbe-kodujänese nahad lähewad omas loomulikus olekus müügile ja nendest makstakse kaunis kõrget hinda.

Parfimise ja naha walmistegemise moodud on mitme kümne taolised, mis aga enam-wähem ikka lõppeks ülemal kirjeldatud mooduga kokku tulewad.

Soiit tarwis pannakse kahe wilanaha karwa-pooled wastamisi ja riputatakse sinna wahela weel wahelise nastaliini — koide eemale hoidmiseks. Niiwiisi kokku pandud nahad keeratakse kimpu ja riputatakse kuhugile tuulisesse kohta üles.

Kodujäneste nahkadest võib ka saapa-nahku parkida. Aga selleks wõetakse enamasti niisugused nahad, mis willanahaks ei kõlba ehk mis ka hästi wanade loomade omad on. Enne peab will ehk karw toorest peast maha aetud saama, pärast on ta rassem. Karwade maha ajamine sünnib õige kergelt, kui seda järgmiselt tehakse: Kaks peotäit kustutamata lupja pandakse panne-täie wee hulka ja nahad sinna sisse ligunema. Sel ajal tuleb nahku kaunis tihti ümber liigutada ja kolme-nelja päewa tagast järgi katsuma, kas karw juba lahti on. Arwata 5—6 päewa eest peab ta seda kindlasti olema. Nahk laotatakse laiali ja kraabitakse karw miski rauda serwaga päält maha. Ehk nahk nüüd küll üli-õhuke näib olewat, ei ole aga sellest midagi wiga, küll ta parfimise läbi paksemaks läheb.

Parfimise tarwis wõetagu iga 6 naela jaoks 2 naela tamme koori, 1 lood musta aniliini värwi ja 2¹/₂ toopi keewa wett. Nüüd pandagu tamme koored ja wärw puhta pangi sisse ja kallatagu keew wesi pääle. Seda segu tuleb nüüd liigutada, et kõik hästi segi läheb. On wesi ära jätunud, wõetagu mingisugune puundõu wõi tünder ja laotagu selle põhja pääle kord tamme-koori. Nende koorte pääle pannakse nüüd nahk ja sellele riputatakse jälle kord koori üle — ja nõnda kuni lõpuni. Ülejäänud koored ja wärwi wesi kallatakse wiimaks kõige pääle. Siis kaetakse nõu riidega finni, mille pääle laud ühes kiwiga seatakse. Niiwiisi

peawad nahad 6 nädalad pargis olema, siis on nad õig^e paksuks muutunud, nii et neid saabaste ja ka muide asjad^e walmistamiseks wõib pruutida. Pargi wedeliku seest wälja-wõetud nahad pestakse puhtaks, laotatakse laua pääle laiali ja kraabitakse terawa laua serwaga eht rauaga weel kord kõik külgejäanud kõnts ja jätised maha, seni kui nahad täiesti kuivad ja siledad on.

Nii wõib nahku soowi järele iga karwaliseks wärwida. Muud kui ifka aniliini wärwisid tuleb pruutida. Ühest suurest kodujänesse nahast wõib üks paar saapa pääliseid wälja lõigata.

Kodujäneste haigused.

Magu iga teine loom haigusid põeb, nii põeb ka kodujännes, olgugi et ta haigustele taunis wastupanemise-wõimuline loom on, siiski wõib ta kõige mitmekesijematesse tõbedesse haigeks jääda.

Üleüldse on enama-ja-oo haiguste tekitaja loomade halb toitmine, puhta õhu puudus, puhastamata eluruumid wõi puurid, läbi tõmbaw tuul, niiskus nende elukortelites jne., mis tingimata korras peaks hoitama, kui tahetakse, et tõbed nende seas maad ei wõtaks. Üks tuntud kodujäneste pidaja ütleb õiguslega: Et kümnest haiguse juhtumisest keskmiselt üheksa, kas halvast toidust, korratust toitmisest eht nende kortelite puhtuse ja õhu puuduse arwesse läheb. Tuleb tähele panna, et kodujäneste haiguste eest hoidmine palju kergem ja hõlpsam on, kui nende haiguste arstimine.

On aga haigus siiski ühel eht teisel põhjusel moad wõtnud, siis on kodujäneste kaswataja esimene mure see, et ta kõik kahtlased ja haiged loomad teistest eraldaks, haiguse põhjust püüaks ära tunda ja seda rutem kui muidu katsuks arstima hakata.

Haiguse tundemärgid on kerged aru saada, sest nad on wõrdlemisi selged: Terwetel loomadel on selged, elawad silmad, läitaw ja sile karw, sõnik on kõwa, söögi-isu hää ja nad ei karda oma talitajat. Haige looma juures muutuwad need märgid kõik wastu-pidiseks.

Püüame siin mõnda haigust lähemalt kirjeldada. Kõige päält — n o h u. See haigus on kodujäneste seas kõige sagedam külaline. Sa tema vastu on ka kõige rohkem abinõusid kiidetud ja rohtusid soovitatud, ilma et nad suuremaid tagajärgi ilmutaksid. Tõbe tundemärgiks on loomade aevastamine ja märg nina. Siis läbipaistva ila wedelikku, pärast poole tume-walge ja lõpuks rohela mäda wälja ajamine. Haige looma nina tuleb igapäew hoolsasti leige weega pesta ja selle sisse kas teelusika täis lina-õli 1 kord päewas ehk sidroni wedelikku paar korda päewas tilgutada. Kui neid saadawal ei ole, siis võib ka mõne sündsja torukesega paar korda päewas kas boori-hapet või wääwlijahu ninasse puhuda.

Paljud soovitawad haigetele loomadele tõrwaauru teha, nii et nad seda sisse saaks hingata. Selletarwis aetakse telliskivi tuliseks, mille pääle terpentini walatakse ja hoitakse haige jänest selle auru sees. Ka peenikest lupja tuleb haigusekorral kodujänese puuri seinade wasta paar peotäit wistata, et selle tolm looma ninasse lähets. Harilikult saab loom mõne päewa pärast terveks, on aga jäl küllge h a t t a w a n o h u g a tegemist, siis on see väga hädawõhtlik.

Silma põletik. Silma haigusesse jääwad enamasti wanemad loomad, keda läbitõmbawates ehk õhuwaeses kohas peetakse. Esiteks jooksewad silmad wett, kuid pärast hakkawad ka paksu rähma ja kollakat mäda wälja ajama. Tihti kleebib mäda silmad nii kinni, et neid loom enam awada ei saa. Haige looma filmi peab kamelithee weega pejema ehk jälle jaheda boori weega ja loom tuule tõmbuselt pool pimedasse ruumi wiidama.

P a s a n d u s. Selle haiguse põhjusiks tuleb enamasti rohke roheline toidu andmine lugebada. Ka sünnitab pasandamist, iseäranis poegade juures, paljudel loomatoidujuurikate söötmine, kui need päälegi weel külma wõetud on. Sellewastu on loomale tarwis kuiwatoitu, nagu terawilja, leiba, kuiwi ristilheinu jne. anda. Wäga hästi mõjub ka, kui noatjo täis rauawitrioli mõnesuguse pehme toidu seika segatakse ehk jälle peeneks tõugatud kadakamarju leiwaga või pehme toiduga, antakse.

K õ h u k i n n i - o l e k, pasanduse wastane tõbi, on harilikult rohke kuiwa toitute söömise tagajärg. Sellewastu aitawad kohe haljad toidu ehk ka loomatoidu juurikad.

P n h u t u s. Selle haiguse põhjuseks on üleliigne toore-toidu söömine, nagu haljas ristikhein jne., mis looma kõhu gaaside mõjul väga täis ajab ja hingamise raskeks teeb. Selle wasturohuks peab 3—5 tilka salmiaku teelusika täie weega sisse andma. Paremad oleks, et loomad endid sel ajal rohkem liigutaksivad, mis wast haiguse ilma arstimisetaagi terwendab. —

K ä r n a d. See tõbi on iseäranis soojal ajal ja liig soojades kodujäneste eluruumides ette tulew. Tema sünnitaja on pisi-elukas, keda suureksegewa klaasi all ainult näha võib ja kutsutakse kärnalesteks. Ta hakkab ka inimeste külge ja on väga tülikas parandada. Haiged loomad kannatavad tema all rohkesti piina ja jääwad silmanähtawalt lahjemaks. Nad kraabivad ja näriwad hammastega wäsimata neid kohti, kus sööditud pesitsewad ja kisuwad endid weriseks. Kärnad, mis esialgu wäikesed on, lähewad kord-korralt ikka paissemaks ja laienewad igale poole laiali, nõnda et wiimaks kollakas kooretus pääle tekitab, mis lõheneb ja endast wedelikku wälja ajab. Kõige paremaks arsti-rohuks tuleb Peru-palsam arwata, mida haigete kohtade pääle peab määrima. On kärnad weel esialgu wäikesel määdul tekkimas, siis kaotab roheline-seebiga pesemine. Kõige parem on niisugune loom ära tappa, sest arstimine on suurte kuludega ühenduses. Siis on weel k ö r w a - k ä r n a d olemas, mis puhastamata eluruumide arwesse tuleb lugeda. Haiguse põdejad loomad raputawad pääd, on rahutud ja kraabivad kõrwu tagumiste jalgadega. Arstida on seda tõbe kergem ja ta ei hakka mitte inimeste külge. Wõetagu wääwli-pulbert ja riputatagu korruga umbes $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ loodi haige loomale kõrwa. Näda-la päewade järele võib seda weel korrata, aga harilikult aitab juba ühest korrastki.

S u u - i l a n a h a p ö l e t i k. Sellesse tõbesse jääwad enamasti noored loomad ja on haiguste põhjuseks kõige päält kas niiske, mitte terve korter ehk rikki-läinud tooretoiduga söötmine. Haiguse tundemärgidena on alatine märg ja ilane suu ja nina. Karwad on nina ümbruses kofku kleepiwad ja tompus ja lähewad lõua, ja kaelagi päält ära. Ka kaotab loom söögi-isu. Haigus on külge-hakkaw, sellepärast tuleb haige teistest eraldada. Haiguse arstimiseks tuleb looma kuiwas ja rahulises korteris pidada ja looma suud paarkor-

da päewas wäljastpoolt 30% kloorkaali sulatiseega pesta. Ehk jälle suu-ilanahka äädika wee wõi meega klaas wõi gummi-pritši abil pritsida. Mokad, suu-nurgad, kael ja rind, mis ila jooksmise mõjul palawad on, tulewad karboli- ehk tsingi-falwiga määrada.

Kopsu põletik. Tihti pääle ilmub kopsu põletikuga ka waheliha põletik, mis üks kõige hädaohtlikumatest haigustest on. Haige kaotab söögi-isu, on väga väsinud, roidunud, palawik on suur ja loom kõhib tihti ja õige waljusti. Palawikuga ühes tuleb ka wärisemine. Arstimiseks wõib soovitada järgmist abinõu: Wõtakse 2—3 grammi Kanepiõli ja 15—20 grammi Oliwiõli ning segatakse hästi segamine. Selle wedelikuga määratakse haige looma rind ja küljed wäljastpoolt hästi sisse. Pääle määrimist seatakse talle willane rätik ümber, mis mõne ajapärast külma wee sisse kastetud linase sidemega wahetatatakse. Sage-dasti ei too arstimine palju tagajärgi ja parem on looma aegsamalt kohe ära tappa.

Udara-põletik. See haigus on üffi imetajate emade juures ette tulew ja tekitab sellest, kui loom ennast külmetanud on ehk kui üleliigne piim udarasse tarwitamata jääb. See wõib nii tulla, kui pojad järsku ema juurest ära wõtatakse ehk kui poegi, piima rohkeusega wõreldes, wähe on. Külmetamise põhjusel tuleb udarapõlentikk kõige rohkem ette, sest ema kisub peja walmistamiseks oma kõhu päält rohkesti willa ära.

Haigust wõib ära tunda sellest, et udar üles paistetab ja punaseks lööb. Pääle selle kõwaks ja siniseks läheb, mis loomale piina sünnitab.

Sarnasel korral peab pojad ema juurest ära eraldama ja neid piimaga, kui nad weel wäikesed on, jõota katsutama. Haige loom asetatakse kuiwa kohta ja määratakse udarat wase-liini ehk soolamata wõiga. Suhtub, et juba paised on tekkinud, siis lõigatakse need lahti, puhastatakse ja pestakse 20% kreoliini weega puhtaks.

Pääle ülemal nimetatud haiguste on kodujänestel weel palju teisi haigusi olemas, mille selgituseks liig palju ruumi kuluks ja raamatu liig suureks sunnits tegema. Pea

asi on aga, et igal pool puhtus, korralik toitmine ja hoolas talitamine kodujänesetega ümber käies oleks, siis on haigused haruldased külalised nende juures.

Kodujänesete liha tarvitamine.

Et kodujänesete lihast mitmesuguseid maitsewaid roogasid walmistada wõib, on igal ühel enam-wähem teada, aga kuidas wiisi neid just walmistama peab, see on mõnele algajale kodujänesete pidajale pooluudiseks. Kuid arwatawasti saab iga arukas perenaine sellest hädaft kerge waewaga üle, nii et see talle üks kõige tillematest ülesanaetest on.

Liha omandab siis parema maitse, kui ta päew wõi paar kusahil puhta ja wärste õhu kätte üles on riputatud. Säält wõtku perenaene ja algagu oma kunsti. Paneme mõned söögi-proowid siia üles.

Harilik kodujänesse küpsis. Kodujänes raswatakse hästi läbi. Enne kõrwetatakse panni pääl wõi pruuniks, siis pandakse loom ühes mõne sibula, porgandi ja peki lipsufesega sinna küpsema. Küpsmise ajal walatakse tihti keewa wett pääle, kuni ta küpsiks on saanud ja siis lõpuks natuke koort üle. On liha hästi läbi küpsenud, siis wõetakse praad ehk küpsis panni päält ära ja kallatakse soust selle kohase nõu sisse, millele weel üks teelusika täis kartuli-tärklisist juurde lisatakse. Ja praad on suurepäraline.

Jänesse moodi praetud kodujänes. Kui loom nülitud, hoitakse liha öö otsa piima sees. Kelmekest wõetakse ära ja selg murtakse kolmest kohast katki. Selle järele raswatatakse ta wärskest rinnatükist lõigatud õhufeste lipsudega läbi ja loputatakse kuuma weega. Kui see sündinud, kõrwetatakse hästi pruuniks, kallatakse wähe piima pääle ja küpjetatakse, kuni liha muredaks läheb.

Lihastupp. Tarwilise jao wee ja soolaga pandakse kodujänesse liha, nagu teistegi loomade liha, keema. Supi sisse pannakse tarwitust mööda weel mitmesuguseid köögiviljasid, nagu porgandid, sibulaid, sellerit, loorberi lehti, kartulid jne. Parema on, kui supp wäikse tule pääl keeb, sest pikkamisi keedes omandab ta parema maitse. Umbes kolme tunni keemise järele on liha pehme ja — supp tore.

Kotlettid. Liha lõigutakse kontide küljest ära ja hakitakse masinas hästi peeneks. Sellele pannakse sea- ja kodujänese neeru-rasva ja saia juurde, millest siis harilikul wiisil kotlettid valmistatakse.

Kodujäneseft valmistatud kappja-keedis. Liha pannakse ühes mõne peti tüükeseaga tulel olewa keewa wee sisse. Kui keedise päält waht ära on wõetud, lisatakse sinna keeduwilja ja neljaks osaks katti lõigatud kappapää juurde. Osad wõetakse jeda mööda ära, kui nad muredaks on keenud. Sellejärele lisatakse keedise juurde tarwiline osa soola, walget pipart ja wähe suhkrut.

Liha klimbid. Selle tarbeks wõetakse keedetud tagumine kints, hakitakse lihamasinas hästi peeneks ja lisatakse selle juurde iga naela liha kohta 2 saia, 4 muna, 1 tsitron ja wähe soola. Sellest segust valmistatakse wäiksed klimbid. Need wõib kodujänese lihast keedetud supi sisse panna, kus nad 10 minuti jooksul pehmeks keewad.

Kodujäneseft valmistatud kanapoja küpsis. Selle valmistamiseks tarwitatakse noori, umbes 4 kuu wanuseid nuumatuid kodujäneseid. Liha valmistatakse selleks esiti harilikul wiisil; et küpsisele enam kanapoja wälimust anda, katkestatakse selg seestpoolt mitmest kohast ja lõigatakse esimeste ja tagumiste jalgade väljaspoolne jagu ära. Selle järele täidetakse kodujänese peterjelli ning natukese wõiga ja seotakse niidiga kokku, et ta küpsstes oma wäliskuju ei kaotaks. Wõlemad küljed lastakse pruuniks minna ja praetakse neid, sellejärele kui suur loom on, $\frac{3}{4}$ — 1 tund aega. Sousti wõi kaste valmistamiseks tarwitatakse niujahu ja koort.

Rogout. Liha hakitakse wäikesteks tüükesteks ja praetakse sulatud sea raswa sees pruuniks. Braadimise ajal walatakse raswale wähe wett juurde. Wee asemel oleks parem lihaleem olema. Ühtlasi lisatakse keedise sekka maitse järele ka nelkifid, sibulaid ja loorberi lehti. On liha täiesti pehme, segatakse sinna sekka weel wähe jahu ja walget weini. Et soust hästi ilus ja kollane oleks, pannakse sellele wiimaks weel paprika-pipart juurde. Riwiisi valmistatud rogout on wäga peene maitsega.

Soolatud ja suitsetatud kodujänese liha. Kui kodujänese puhastatud ja tagumised jalad ära lõigatud, õrutakse talle tugevasti soola, 1 tee lusika täis salpetrit ja vähe peenekstõugatud kadakamarja-jahu pääle. Selle järele lastakse liha viis päewa külma wee sees olla, kus teda igapäew ümber käänatakse. Suitsutamise otstarbeks peetakse liha 5—8 päewa nõrgas külmas suitsus.

Mõnesugused märkused ja õpetused.

Kodujänese kohitsemine. Et kohitsetud isakodujäneseid nuumates paremini rammu lähewad, siis oleks tarwis teada, kuidas kohitsemist toimetada. See on niisõrd kerge asi, et seda igauks kõige paremate tagajärgedega toime wõib jaata. See sünnib kahel wiisil: Kleirargiliselt s. o. terawa noa abil, ehk peenikeste kõwa nõõriga. Nuga tuleks enne kohitsemist 5%lise karboli-happe sulatise sees pesta, niisama ka pääle kohitsemist noa haawad. Nõõriga tuleb niisamati toimetada, kui käsnadega, et neile ihu ligidale niit wõi nõõr kindlasti ümber seotakse. Selle põhjusel ei saa weri wabast enam sisse jooksta ja käsn kaob iseenelest. Niisama sünnib ka käesolewal juhtumisel: juba nädala aja pärast on munakesed kadunud, ilma et ühtegi häda ehk jälge järele jääks.

Kuidas kodujänese wanadust tunda. See on väga keeruline ära tunda, ehk see küll tarwiline oleks. Et kõik kindlad tundemärgid puuduwad, siis wõib nimelt tema wanadust ligikaudu ära määrata. Selleks on mõõduandwad hambad ja küüned. Mida wane \equiv loom on, seda kollasemad hambad ja pikemad küüned. Rohkemast wõib weel küünte, kui hammaste järele otjustada, aga õiget mõõtu on wõimata anda. Kodujäneste pidajal tuleb jelleks harjuda, siis wõib ta ka umbkaudse wanaduse kätte saada. Üleüldse elawad kestmiselt 8—12 aastat wanaks.

Kuidas noorte isa- ja ema-kodujäneste wahet tunda? See ei ole noorte loomade juures sugugi kerge, sest neil on suguorganid 1—2 kuu wanaduseni täiesti sarnased. Seda tuleb järgmiselt järele waadata: Ruhugile laua pääle sääditakse loom helili ja

hoitakse ühe käega kinni, kuna teise käe kahe sõrmega suguorgoni ümbruses olewast nahast kinni wõetakse ja seda õrnasti alla poole litsutakse ehk tõmmatakse, nõnda et selle awandus lahti läheb. On suguorganide awandus ü m a r g u n e, siis on waatajal isaloomaga tegemist, kuna emaloomadel awandus pitergusem ehk teisest otsist wähe terawam on. Emalodmadel on awanduse suus weel kaks wäikest we-rejoont näha.

Täiesti kindlasti on sugude wahel juba 2—3 kuu wanuste poegade juures ära tunda, kuna noorematega kergesti eksida wõib.

Kuidas tapetud kodujänese liha osadeks jagada? Ennemast olid mõned arwamises, et kodujänese tagumist poolt üksi pruutida wõib, kuna esimene kehajagu ära tuleb wifata. See on ebaarwamine. Tagumisel pooltel on küll suurem wäärtus, aga siiski kõlbab esimene pool niisama pruutida. Liha tuleb järgmiselt osadesse lahtida: Kõige enne raiutakse esimesed jalad ühes õlakontidega ära. Siis lõigatakse rind ühes küljeribadega lahti; sellejärele tuleb esimeste jalgade kohal olem seljatükk wäljalõigata. Pääle selle tulewad kael ja pää, kui see weel otsas on, ära lüüa. Järele jäänud tagumised kintsud ja taqumine seljatükk raiutakse ka ühest ära, mis harilikult praeks läheb, kuna muud lihaosad supiks wõib teeta.

Mis sugused kodujäneste tõud on kasulikud pidada? Ariliseks otstarbeks on liha ja willanahkade saamine peaasi. Selle tarwis on kõige kasulikum järgmisi sortisid pidada: Hõbe, Wene, Hermelin- ehk Poola ja Wieni sinised kodujäneseid. Kalli uduwilla tõttu tuleb aga Angoori kodujänest kõige kasulisemaks lugeda, kui nende eest tarwilikult hoolt saab kantud.

Kodune aptek, mis kodujäneste pidajal olemas peaks.

Terwisoluliselt waadates on igapidi kasulik, kui inimesel haiguste wastu mõned rohud kodus oleks. Weel rohkem kasulik on seda loomade pidajal teha. Sellejärele siis ka kasulik kodujäneste pidajal. Doome mõnda arstirohtude nimekirja, mis algajatel kodujäneste pidajatel tarwiline teada oleks.

1) Välimeste haiguste puhul:

Beru balsam, piiritusega lahjendatult, on kärna-
töbede arstimiseks tarvilik.

Glitseriin, kärnade pehmendamiseks.

Jodoform-kolloidium, mis haavade määri-
miseks tarvitatakse.

Tinawesi tarvitatakse nikaastamise wõi wäänamise
korral, et palawust wähenendada.

Maarjajää sulatis ($1/2$ — 1%), mis suguor-
gaanidekatarri puhul pritsimise jaoks pruugitakse. Slajook-
mise puhul tuleb looma nina 3% sulatise sisse kasta.

Kreolin ehk **Lüsol**. Neid mõlemaid tarvitatakse 2%
sulatisena kärnade, haavade jne. puhul, kuna 3 — 5% seguna
lubjatee ehk ka muidu wee sees eluruumide ja puuride
pritsimiseks ja puhastamiseks tarvitatakse.

2) Sisemiste haiguste puhul:

Terbentiini-õli. Pruugitakse tõrwa auru tege-
miseks ja puhutuse puhul 3 — 5 tilka teelusika täie lubjatee
seega segatult loomale sisse andmiseks.

Rauawitrioli, $1/2$ — 1% wõib iga töbe paran-
damise korral haigele loomale wedelikuna sisse anda.

Khabarberitinktuuri pruugitakse siis, kui kodu-
jänestel kõht kinni on.

Rampweri- ja Enkalüptuse-õli. Nende segu,
ühe määraliselt, tilgutatakse nohu-haigetele loomadele ninasse.

Pääle nende wäheste retseptide wõib ju korralikul
kodu-jäneste pidajale igatepidi palju täielisem aptek kodu
seista, mis kunagi kahju ei tee.

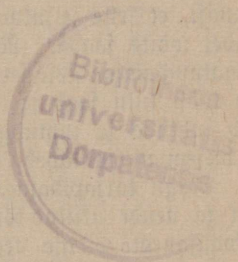
Lõpu-märkused,

mis kodujäneste pidajale meelde jäägu :

- 1) Et kodujäneste eluruumid, tallid ja kuurid puhtad ja kuivad oleks.
- 2) Et toidu-nõusid igakord ära puhastataks.
- 3) Et toitmine ühetasane ja aasta otsa võimalikult korralik oleks.
- 4) Et loomi alati määratud aegadel söötma peab.
- 5) Et loomale liig palju toitu korraga ei tohi anda.
- 6) Et kõige parem paarimise aeg märtsist — septembrini on.
- 7) Et kodujäneseid talwel 2 ja suwel 3 korda sööta tuleb.
- 8) Et fewadestest poegadest kõige paremad juuguloomad kaswatavad.
- 9) Et liig noori poegi paarimiseks ei tarwitaks.
- 10) Et poegi liig wara emast ei eraldataks.
- 11) Et tiinele loomale kandmise ajal rammusamat toitu anda tuleb ; niisama ka imetamise ajal.
- 12) Et poegi tihemalt sööta, 3—5 korda päewas, tuleb.
- 13) Et karwa ajamise ajal paaritada ei tohi lasta.
- 14) Et haigust lergem eemale hoida, kui arstida on.
- 15) Et kodujäneste pidamisega wäiksel päale tuleb hakata.

Abinõuks ja juhtnõõriks raamatu
kõikude juures olid:

1. J. Namisep'a : „Kodujäneste pidaja käsiraamat.“
2. Mag. Lauri Kr. Kelanderi : „Kodujäneste pidamisest.“
3. R. Kortšak : „Kodujänesed“.

Kodujäneste kasvataja raamatupidamisest.

Iga vähem kui ettevõtte ja äriäik tarvitab raamatupidamist, et selle seisukorra üle õiget arwet ja rutulist ülewaadet wõiks saada. Nii tuleb ka kodujäneste pidajal oma raamatupidamine sisse seada, kui ta kindel tahab olla, et ta oma tööst tulu saab ja äri edenema peab. Wastasel korral wõib juhtuda ja juhtubgi, sagedasti, et ta ettevõtte warem ehk hiljem nurja läheb, kui õiget arwepidamist ei ole.

Magu karjapidaja oma karjaseisu üle raamatut peab, kuhu ta nende üksikud tõud ja muud üles märgib, nii peab ka kodujäneste pidaja tegema ja weel rohkemgi, sest tema kari on palju mitmekesisem ja sigineb hoopis rohkemal arwul, kus siis ka tõugude küsimuse ja wahetegemise juures suurem sekeldus ja ülesmärkimine tarwilik on.

Raamatupidamise aluseks tuleb muidugi suguraamat ja kassaraamat arwata. Esimeses on igal suguemas oma sugu-tabel ja muud siia puutuvad tähendused, mille kokku-sead harilikult järgmine oleks:

	Enna nr. ja nimi.
	Tõug, kust saadud, wäärw, sünnipäew.
	Paarimiseks tarwitatud isalooma tõug, nimi, kust saadud, wäärw ja sünnipäew.
	Paarimise päew.
	Süündimise päew.
	Hoegade arv.
	Hoegade sugupool.
	Enna hoegade juures pidanud.
	Hojad emast eraldatud.
	Milleks hojad tarwitatud.

Selle tabeli järele on kerge igal ühel oma ärikäiku korraldada ja ettevõtet juhtida.

Raasjaraamatu worm wast on igale ühele juba nii tuntud, et teda siia üles märkida ei tarwitse.

Muidugi on, pääle nende raamatute, tulus, kui kodujäneste pidaja ka muid üleüldiselt tarwitawaid raamatuid peab ja nenede järel ning abil oma ettevõtte igapidi plaaniliselt sisse seab.

Kodujäneste pidamise tulust.

Maailma-sõja mõllu sees ei olnud ühelgi majanduseharul enam õiget edu, niisama ka kodusõdade toledas keerus kodus kõik ettevõtete kord ja langes rüüstajate kätte seegi natuke, mida keegi enamalt kogunud. Algas hangeldamise aeg, marodöörimine ja säält wõtmine, kust aga keegi sai. Ühed hakasiwad nälgima, kuna teised endid sellega nuumasid mida säält wõeti, kust mitte ei oleks pidanud wõtma ja mida üleüldiselt nälgima rahwaga ühetasaselt ära jagama oleks pidanud. See halwas edu ja ettevõtete jõu, mida ka kodujäneste pidamises arwesse tuleb wõtta. Et meie kodumaal kodujäneste pidamine enne sõda alles lapskingades käis, siis ei wõi nõudagi et sellest pikemaid arwusid ja näitawaid tagajärgi kuskilt leida wõiks. Pole ju kodujäneste pidajad meil nende toodete ja saadustega kauplema katsunud hakatagi, siis ei ole ka kuskil õiget korraldusi loodud, et säält meie oludes mingisuguseid arwusid ehk tarwapäälseid näiteid nende pidamise tulust ette tuua oleks.

Mida mõni mees kodujäneste pidamises on teinud, see on alles katse olnud ja ootab rahulikumat aega, kus elu jälle hingata saaks ja ettevõtet elusse algawad. Sootumaks seisju pole aga kodujäneste pidamine meil sõjamüri-
nasgi jäänud, takistusi on sõda ainult teinud, aga selle ettevõtte tung on olemas, mis juba sellest näha wõib, et linna

turudel käies iga üks elawaid kodujäneseid müügil näeb, kuna endisel ajal see haruldane nähtus oli. Seda võib iseäranis waesemate inimeste juures tähele panna, kes neid turudel oma formides ükshikul ja perekonna kaupa müüja patuwad. Sa ei olegi tüki hind liig odaw: 10—15 marka nõutakse ehtsamatest ja weel enamgi, kuna perekond terwelt müües odawamalt rehkendakse. Tunnen paari leske naist, kes, just sel raske ajal, endid ja oma lapsi kodujäneste pidamisega elatawad. Nende kodujäneste pidamine ei ole küll kuidagi eeskujuline, ega ripu üheski tõu küsimuses ja korralikus kasvatamises, aga ta on neile ometi kasuks ja aitab neid raskele hädajal ära elatada, mis juba isegi suurepärase näitus on ja tunnistab, et kodujäneste pidamises meie waesema rahwale tulewikus midagi paremat ja tulusat peitub, mida kerge waewaga kätte võib saada.

Naiste tõenduste järele olla neil kumbalgi üks isa ja kaks ehk kolm ema-kodujänest, kes neile rikka arwulise karja poegi muretsewad, keda nad kaswatawad ja turul müüwad, ka omale lihaks olla nad neid sagedasti nuumanud. Minu küsimise pääle: „Palju nad talwel kulu teile teewad?“ kostiwad mõlemad: „Nad ei tee kulu kopikatti. See natuke sööki, mida nad söowad, formeldame niisama siit ja säält.“ heina puru korjame turult, sisesõidu hoomidest ehk annawad ka talumehed peoga, kui nendelt palume ja söögi jäitseid saame niisamuti, mis solkest korjame ja endil järele jääb.“ Nõnda naiste jutt. See on h ä d a - k o d u j ä n e s t e p i d a m i n e, aga ta on ometi abi h ä d a a j a l, mis näitab, et nende pidamisel meie rahwa juures tulewik peaks olema.

Oleks wäga kiiduwäärne, kui keegi meie kodujäneste pidaja, kes neil rohkel arwul ja korraldatud olekus kaswatab, ajalehis nende aastase wäljamineku ükshikul kirjeldaks siis mõiks mõned asjaarmastajad näha, kui wäikste kuludega see kõik ühenduses on. Müügi turud nende saaduste suurema arwu tarbeks, puuduwad küll senimaani, aga küll neid ka siqineb, kui asi edu wõtab ja arusaamine ses asjas selgub. Muidugi on seda andetawa rohuaja järele teada, et siis meil tööstused käima peawad, niisama ka ettewõtet suuremal arwul teoksile wõetakse, millede seas siis ka kodujäneste pidamine wististi esimestes ridades sammuma hakkab.

Lõpp sõnaks.

Seda lõpp sõna ajas mind keegi naistegelane E. Vaas kirjutama, kes „Naiste töö ja elu“ sees perenaistele nõu annab kodujänesete kasvatamise juurde asuda ja sääl oma wirgad käed tegewusele panna. Tõsi, see meeldib ka mulle! Ja see saab weel paljudele meestele meeldima, aga kõige rohkem wirkadele perenaistele endile, kui nad kord juba asjast kinni on haaranud ja uus töö-wäli nende filma ees omas täies ilus ja meeldiwuses awaneb.

Mis oleks weel tähtsam perenaistele, ka peretütardele, kui see, et nad nende täraste loomakeste kasvatamise ja talitamise oma hoole ja juhatuse alla wõtaks! See oleks neile üks töö-haru, mis hoolt ja muret nende lahkeilt kätelt nõuaks, aga ühtlasi ka ütlemata lõbu ja häädmeelt nende heldile jüdamile walmistaks, kui nad nende naljatate ja walguste „nänestega“ armatsedes ümber käiwad. On nad ju oma tarbe-oleku juures ühtlasi ka iluloomakased, kes igale ühele rõõmu walmistawad, kui neid filmitseda mahti on ja nende isefugust elu-olu waadelda wõib. Naisterahwa süda on seks loodud, et ta ilu armastab rohkemal mõõdul kui mees ja sääl enesel hää tunneb, kus seda leida on. Ja nende loomakeste juures, neid sõttes ja talitades, peab tihti naeratama, kui ja just ei tahaksgi.

Ja perenaiste kaudu lähets see kajuline äri meil Gestis palju rutemalt ja kergemalt õitsele, kui muiduse wotamise läbi meeste poolt, kes enne weel igat asja, kust kasu saab, käpuga katsuda tahawad, kas ta hästi ka kasu-toow on. — Siin aga näeks nad kaasjade ja tütarde läbi, et see ette wõte „tõzsti“ petlik ei ole ja lööks siis ka nende nõusse ning — asi hakks kõige suurema jõuga edenema ja tooks tulu kõigile.

Seda soowiks wäga

Raamatu kokkuseadja Ed. L. W ö h r m a n n.